

ДВАНАДЕСЕТ

ПРАВОТО НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ
И СИСТЕМАТА ЗА МЛАДЕЖКО
ПРАВОСЪДИЕ

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ

DEFENCE FOR CHILDREN
International-Italia

Този проект е съфинансиран от
Програмата за фундаментални
права и гражданство на
Европейския съюз

Облакът от думи на корицата е съставен от някои от многото ключови думи, споделени от децата и специалистите въввлечени в консултациите и обучителните сесии по Проект 12.

ПУБЛИКУВАНО ОТ:

Defence for Children International Italy
Телефон: + 39 010 0899050
Факс: + 39 010 0899051
info@defenceforchildren.it
www.defenceforchildren.it

ПАРТНЬОРИ ПО ПРОЕКТА

- Defence for Children International Belgium
www.dei-belgique.be
- Фондация "П.У.Л.С.", България
www.pulsfoundation.org
- Университет на Тарту, Естония
www.ut.ee
- ARSIS Гърция
www.arsis.gr
- Defence for Children International Italy
www.defenceforchildren.it
- Defence for Children International Spain
www.dni-es.org

ДИЗАЙН

ГРАФИКИ: Ламберто Андерлони
ОФОРМЛЕНИЕ: Yoge Comunicazione Sensibile - Италия
ПРЕДПЕЧАТ: Антония Бабунска, Александра Бабунска

ПРЕВОД:

Анриан Георгиев - Фондация "П.У.Л.С."

РЕДАКЦИЯ:

адв.Марияна Евтимова - Фондация "П.У.Л.С."

Този проект е
съфинансиран
от Програмата за
фундаментални права
и гражданство на
Европейския съюз

Тази публикация отразява само личните виждания на нейния автор и Европейската комисията не може да бъде държана отговорна за използването на съдържащата се в нея информация.

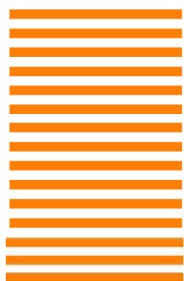
© 2016 Defence for Children International – Италия

Всички права запазени. Преиздаването и представянето на тази публикация е разрешено само ако са спазени авторските права.

ДВАНАДЕСЕТ

Правото на детско участие и системата
за младежко правосъдие

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКИ ЗА ПРИЛАГАНЕ

DEFENCE FOR CHILDREN
International-Italia

Този проект е финансиран от
Програмата за фундаментални
права и гражданство на
Европейския съюз

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	3
БЛАГОДАРНОСТИ.....	4
ВЪВЕДЕНИЕ.....	6
КАК ДА ИЗПОЛЗВАТЕ ТОЗИ НАРЪЧНИК	
1. ЧЛЕН 12: ПРАВОТО НА ДЕТЕТО ДА БЪДЕ ИЗСЛУШВАНО	14
2. РОЛЯТА НА УЧАСТИЕТО ЗА ПОДХОДА ОСНОВАН НА ДЕТСКИТЕ ПРАВА	18
3. ДЕЦАТА ПЪРВО: КЛЮЧОВАТА РОЛЯ НА УЧАСТИЕТО В ОФОРМЯНЕТО НА ДНЕВНИЯ РЕД НА СИСТЕМАТА ЗА МЛАДЕЖКО ПРАВОСЪДИЕ.....	20
4. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, СЪМНЕНИЯ И ПОГРЕШНИ СХВАЩАНИЯ ЗА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ В СИСТЕМАТА ЗА МЛАДЕЖКО ПРАВОСЪДИЕ.....	30
5. СЛУЧАЯТ ЗА ДЕТСКО УЧАСТИЕ В СИСТЕМАТА ЗА МЛАДЕЖКО ПРАВОСЪДИЕ: РАЗПОЗНАВАНЕ, ОТГОВОРНОСТ, РЕХАБИЛИТАЦИЯ	35
6. УЧАСТИЕТО НА ПРАКТИКА: НАЧИНИ ЗА СМИСЛЕНО ДЕТСКО УЧАСТИЕ	39
ПОСЛЕСЛОВ	58
ПРИЛОЖЕНИЕ	
1 ТЕРМИНОЛОГИЧЕН РЕЧНИК.....	60
2 ПРАВОТО НА УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА: ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ИЗСЛУШВАНИ В КОНТЕКСТА НА ДРУГИ ПРАВА ПРОИЗЛИЗАЩИ ОТ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО НА ООН	61
ПРЕПРАТКИ	65

ПРЕДГОВОР

Проф. Кирстен Сандберг

Докладчик на ООН
за правата на детето

Всяко лице, което влиза в конфликт със закона, има право на процедурни гаранции в рамките на върховенството на закона, включително правото да заяви своето мнение по отношение на това, дали той или тя е виновен/а, както и за възможните наложени санкции. Трябва да бъде пределно ясно, че децата имат право на същото. Въпреки това, в случаи с участието на децата в този контекст е още по-силно. Съгласно член 12 от Конвенцията за правата на децата, те имат право да изразят своето становище по всички въпроси, които ги засягат. Въпросът за това какво ще се случи с едно дете в съдебната система е нещо, което го засяга силно. Това е вярно за всяка стъпка в процеса, от среща на детето с полицията, през провеждане на полицейско задържане и предварителен арест, както и прокурорските и съдебните заседания, за вида на санкцията, която може да бъде наложена. Алтернативният път през отклоняване от наказателно-процесуалната система, която силно се препоръчва от Комитета на ООН за правата на детето, се нуждае от участието на самото дете до степен, в която се изисква детето да е съгласно.

Тук използвам думата "дете, знаейки много добре, че един млад човек на 16 или 17 години няма да нарече себе си дете. Причината да се използва този термин е, че децата са защитени от Конвенцията за правата на детето през целия път до 18-годишна възраст, което означава, че трябва да има специализирана система за младежко правосъдие, занимаващи се с тях до тази възраст. Всички участници трябва да са добре обучени, било то полиция, прокурори, адвокати, съдии, съдебни социални работници или друг персонал. Обучението трябва да включва теми за това как да се направи така, че децата да участват по смислен начин. Причините за участието на децата в това отношение са многобройни. Решенията в съдебната система могат да имат силни последици за тях. Констатацията на вината може да бъде вредна за техните бъдещи перспективи. Лишаването от свобода, независимо дали е преди или след процеса, има големи вредни ефекти върху детето и трябва да се използва само като много крайна мярка. Най-добрият интерес на детето трябва да бъде водещият принцип за всички решения в съдебната система, както и факта, че собствените възгледи на детето са от съществено значение при определянето на това, което е в негов интерес.

Освен това, децата, които влизат в конфликт със закона, често имат трудно минало с малко контрол върху собствения си живот. Необходимо е да им се даде чувството, че те могат да повлияят на това, което се случва с тях, като по този начин се подобряват шансовете им за управление на живота им след това. Това може да се случи само чрез включването им в хода на процеса. Въз основа на Общ коментар № 12 на Комитета по правата на детето, този наръчник дава практически насоки за това как да се осигури ефективно и смислено участие на деца в рамките на системата за младежко правосъдие. Чрез използването на конкретни примери и поуки тя изпълнява много по-осезаема нужда и се надявам, че ще се използва активно от всички участници.

БЛАГОДАРНОСТИ

Този наръчник е написан от Паола Панниа, с подкрепата на Лучия Ре от Университета на Флоренция и вътрешноуниверситетския център Алтродиритто, с редакторския преглед на Дая Венке, независим изследовател и консултант по правата на децата и в координация с Пиппо Костелла от Defence For Children International Италия.

Развитието на тази публикация се извърши със съдействието на Илеана Белло, Директор на секретариата на Defence for Children International, както и всички партньорски екипи по проекта:

КООРДИНАТОР:

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL - ИТАЛИЯ

Габриелла Галиция, Проектен мениджър
Джулия Памиас Прохиас, Изследовател
Пиппо Костелла, Научен координатор и обучител

Партньори:

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL - БЕЛГИЯ

Жералдин Матю, Изследовател и обучител
Беноа ван Киерсбилк, Национален координатор

ФОНДАЦИЯ "П.У.Л.С" - БЪЛГАРИЯ

Юлия Андонова, Национален координатор и обучител

УНИВЕРСИТЕТ НА ТАРТУ - ЕСТОНИЯ

Юдит Стром, Национален координатор и обучител
Дагмар Нарусон и Анита Карнер, Обучители

ARSIS – ГЪРЦИЯ

Валбона Хистуна, Национален координатор и обучител

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL - ИСПАНИЯ

Виргиния Морейо Хепера, National Coordinator and Trainer

Авторите биха искали да благодарят на институциите за младежкото правосъдие, които оказаха съдействие при изпълнението на проекта във всички страни-партньори. Европейската комисия, програма Основни права и гражданство за финансовото си участие и подкрепа; и библиотека Иноченти във Флоренция, Италия.

Благодарни сме на всички професионалисти и служители, които са участвали в дейностите на Проект ДВАНАДЕСЕТ, интервютата, консултациите и обучителните семинари.

Бихме искали да изразим нашата благодарност към децата и младежите, участвали в дейностите по проекта в Белгия, Италия и Испания. Специални благодарности на задържаните момичетата и целият персонал на центъра за задържане на непълнолетните на Понтремоди, Италия за тяхната откритост и сътрудничество.

Тази публикация има за цел да отрази богатите и ценни съвети, насоки и препоръки, споделени от професионалисти и деца в контекста на дейностите по проекта.

ВЪВЕДЕНИЕ

Наръчникът ДВНАДЕСЕТ има за цел да насърчава пълноценното детско участие в контекста на младежката наказателно-правосъдна система. Разработен е в рамките на Проект 'ДВНАДЕСЕТ' – Насърчаване на прилагането на член 12 от Конвенцията на ООН за правата на детето в системата за младежко правосъдие.¹ Наръчникът е резултат от колективния размисъл и споделения опит в държавите-членки на ЕС, включващи специалисти и служители, които работят в контекста на младежкото правосъдие, както и юношите в институциите за наказателното правосъдие.

От приемането на Конвенцията на ООН за правата на детето през 1989 г., понятието "участие" постепенно придоби по-голямо значение. През последните години, позоваването на участието на децата става все по-важно в националните и европейските дебати, включително в законодателството, официални доклади и политически програми за деца и млади хора.²

Въпреки този значителен напредък, участието на деца и младежи в сферата на съдебната система все още не е анализирано по всеобхватен начин. През 2011 г. Европейската комисия прие Програмата на ЕС за правата на детето, която насърчава, наред с други, действия в подкрепа на "обучението на съдии и други специалисти, с цел насърчаване на оптимално участие на деца в съдебни системи"³. До този момент, конкретните насоки в тази област са съсредоточени най-вече върху положението на децата-жертви и свидетели на престъпления и участието им в наказателното разследване и производство, както и изслушване на деца в гражданското право има значение, като например при семейни конфликти.⁴ Въпроси, свързани с участието на юноши, изтърпяващи присъди за лишаване или нелишаване от свобода, не са били адресирани до тази степен.

Наръчникът "ДВНАДЕСЕТ - Право на детско участие и на системата за младежко правосъдие" има за цел да се справи с този пропуск. Тя осигурява преглед на съответните международни стандарти и изследва идеи и примери за добри практики за насърчаване на участието на деца в рамките на младежката наказателно-правосъдна система.

1 For more information on the project TWELVE, please see the project website: <http://www.defenceforchildren.it/projects/118-twelve-promoting-the-implementation-of-article-12-of-the-crc-in-the-juvenile-justice-system.html>

2 See for instance: Council of Europe, Have your say! Manual on the revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life, Council of Europe Publishing, 2008, на разположение на http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/Have_your_say_en.pdf [17.02.2016].

3 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, An EU Agenda for the Rights of the Child, / COM/2011/0060 final /, http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/eu-agenda/index_en.htm [accessed on 12.02.2016].

4 O'Donnell D., The right of children to be heard: Children 's right to have their views taken into account and to participate in legal and administrative proceedings, Unicef Innocenti Research Centre, 2009, на разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_04.pdf , [17.02.2016]

Наръчникът въвежда концепцията за детското участие въз основа на Конвенцията на ООН за правата на детето, както и на други приложими международни стандарти. Той обсъжда основните права и членове, които заедно съставляват "Правата на участие" на деца. Наръчникът насърчава разбирането за участие като основен елемент на подход, основан на правата на децата в рамките на младежката наказателно-правосъдна система.

Участието на деца в контекста на наказателното правосъдие е от фундаментално значение за децата, които имат присъди за лишаване или не-лишаване от свобода. Това е еднакво важно за процеса на рехабилитация и социална интеграция, като основната цел на всички мерки в системата за младежко правосъдие.

ДЕТСКО УЧАСТИЕ

Концепцията за "участие на децата" произлиза от международните стандарти, по-специално Конвенцията на ООН за правата на детето. Член 12 от Конвенцията предвижда правото на детето да бъде изслушано и да има своите възгледи взети под внимание.

В този член се съдържа ключът към "правата на участие" на деца. В него се посочва:

- 1. ДЪРЖАВИТЕ-УЧАСТНИЧКИ ОСИГУРЯВАТ НА ДЕТЕТО, КОЕТО Е В СЪСТОЯНИЕ ДА СЪСТАВЯ СВОИ СОБСТВЕНИ ВЪЗГЛЕДИ, ПРАВОТО ДА ИЗРАЗЯВА ТЕЗИ ВЪЗГЛЕДИ СВОБОДНО ПО ВСИЧКИ ВЪПРОСИ, ОТНАСЯЩИ СЕ ДО НЕГО, ВЪЗГЛЕДИТЕ НА ДЕТЕТО ДА СЕ ПРИДАВА ЗНАЧЕНИЕ В СЪОТВЕТСТВИЕ С ВЪЗРАСТА И ЗРЕЛОСТТА НА ДЕТЕТО.**
- 2. ЗА ТАЗИ ЦЕЛ НА ДЕТЕТО, ПО-СПЕЦИАЛНО, ДА СЕ ПРЕДОСТАВИ ВЪЗМОЖНОСТ ДА БЪДЕ ИЗЛУШВАНО ПРИ ВСЯКАКВИ СЪДЕБНИ И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОИЗВОДСТВА, ОТНАСЯЩИ СЕ ДО НЕГО, ИЛИ ПРЯКО, ИЛИ ЧРЕЗ ПРЕДСТАВИТЕЛ ИЛИ СЪОТВЕТЕН ОРГАН ПО НАЧИН, СЪОТВЕТСТВАЩ НА ПРОЦЕДУРНИТЕ ПРАВИЛА НА НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО.**

Правото на детето да бъде изслушано е една от четирите водещи принципи на Конвенцията на ООН за правата на детето и тълкува прилагането на всички други права на Конвенцията.

Правото на децата да участват, трябва да се има предвид по всички въпроси, отнасящи се до децата.⁵

КАРЕ № 1

⁵ Уницеф, Факти относно правото на участие, на разположение на http://www.unicef.org/cro/index_30228.html [17.02.2016]

ПРОЕКТ ДВАНАДЕСЕТ И НЕГОВАТА МЕТОДОЛОГИЯ ЗА УЧАСТИЕ

Проектът ДВАНАДЕСЕТ се реализира в периода между октомври 2014 г. и март 2016 г. от партньорството на неправителствени организации в шест европейски страни. Всеки партньор изпълнява дейностите по проекта в своята страна и е допринесъл за развитието на Наръчника: Defence For Children International (DCI) - Италия като координатор на проекта, DCI Белгия, Фондация "ПУЛС." България, Университета в Тарту, Естония, ARSIS Гърция и DCI Испания.

В първия етап, оценка на нуждите се извърши в Белгия, Италия и Испания. Оценката анализира националните закони и политики, регулиращи младежката наказателно-съдебна система и тяхното съответствие със стандартите на съответните права на детето. Оценката бяха направени от консултации с деца, изтърпяващи лишаване или нелишаване от свобода присъди и дискусии във фокус групи със специалисти, служители и доброволци, участващи в младежката наказателно-правосъдна система.

Консултациите имат за цел да съберат мнението, перспективите и ежедневиия опит на специалисти, служители, доброволци и деца в контекста на младежкото наказателно правосъдие. Резултатите са обобщени в национални доклади за развитието на инструментата мултидисциплинарно обучение за насърчаване на участието на деца в младежката наказателно-правосъдна система. Инструментът за обучение стартира пилотно във всичките шест страни, които участваха в проекта. Общо бяха проведени 30 обучителни семинара с участието на над 400 специалисти и служители. Участниците споделиха своя опит и знания, което от своя страна подпомогна финализирането на инструментата за обучение и Наръчника.

Консултативна методика на проекта активира ползотворен диалог между различните сектори и направи сравнение между теорията и практиката на детското участие в младежката наказателно-правосъдна система. Целта е заедно да се генерират знания, отдавайки стойността на всеки опит и експертиза. Основните въпроси, които ръководят консултативния процес, насочен да се разбере как младежката наказателна съдебна система може да се информира от духа на Конвенцията на ООН за правата на детето, как участието работи на практика и как то може да бъде гарантирано и направено по-ефективно.

Развитието на Наръчника DWANADESET по този начин е бил съставен от многоетапен консултативен процес, национални проучвания за картографиране и оценка на нуждите, както и по-широк преглед на литературата. Наръчникът представя и обсъжда основните отражения, наблюденията и препоръките, които се появиха от този процес.⁶

КАПЕ N°2

⁶ В Белгия, 8 деца са участвали в консултациите, 27 в Италия и 6 в Испания. Пет обучителни семинари бяха проведени във всяка от шестте страни, т.е. включително България, Естония и Гърция. Една от основните пречки, срещани по време на разработването на проекта е, че достъпът до центрове за задържане на непълнолетни в някои случаи бе отказано от компетентните органи. В допълнение, специалисти, служители и доброволци, участвали в дейностите по проекта и информирани за развитието на Наръчника не представляват представителна извадка. Наръчникът не се опитва да представи универсално приложими резултати, но има за цел да осигури рамка за практика, насърчава прилагането му и за инициране на по-нататъшни изследвания в тази област. Допълнителна информация и материали от проекта "ДВАНАДЕСЕТ", включително националните доклади и инструментата за обучение са на разположение на: <http://www.defenceforchildren.it/projects/118-twelve-promoting-the-implementation-of-article-12-of-the-crc-in-the-juvenile-justice-system.html>.

КАК ДА ИЗПОЛЗВАТЕ ТОЗИ НАРЪЧНИК

ЦЕЛИ:

Наръчник ДВАНДЕСЕТ преследва няколко цели. Общата цел е да предложим вдъхновение и насоки за това как да се направи участието на деца в младежката наказателно-правосъдна система по-ефективно и смислено. По-специално, Наръчникът има за цел да:

- >> Допринесе към развитието на общо разбиране за това как детското участие в младежката наказателна съдебна система може да изглежда;
- >> Повиши информираността за възможности, позволяващи фактори и ресурси за насърчаване на участието на децата в контекста на наказателното правосъдие;
- >> Сензитивира специалисти и служители за ползите от участието на децата в младежката наказателно-съдебна система и важния потенциал, който съществува за насърчаване на устойчивата рехабилитация и социална интеграция;
- >> Идентифицира предизвикателства и пречки за участие, както и начини за справяне и преодоляването им;
- >> Предложи конкретни мерки и практически инструменти за насърчаване на участието на деца за лишаване или не-лишаване от свобода;
- >> Допринася за хармонизирането на капацитета и уменията на специалисти и служители, които работят с и за деца в младежката наказателно-правосъдна система в целия Европейски съюз;
- >> Насърчава практиката на участие, което е в съответствие с международните и европейските стандарти.

СТРУКТУРА

Наръчникът се състои от три основни части:

- >> **“КАКВО”:** КАКВО ОЗНАЧАВА УЧАСТИЕТО НА ПРАКТИКА И КАКВА Е РОЛЯТА НА УЧАСТИЕТО В МЛАДЕЖКАТА НАКАЗАТЕЛНО-СЪДЕБНА СИСТЕМА?

За обсъждане на концепцията за участие в това ръководство, е важно да се изясни кои видове и форми на участие се разглеждат и как може да се дефинира участието. Това беше също един от най-често задаваните въпроси, свързани с професионалистите и служителите, които бяха консултирани за този проект. Тази първа част на Наръчника

е посветена на анализ на член 12 от Конвенцията на ООН за правата на детето, който предвижда правото на детето да бъде изслушано и да има своите възгледи, взети под внимание. Секцията изследва как това право се отнася до другите членове от Конвенцията. Обсъждането на член 12, в контекста на цялостния подход на конвенцията, помага да се обогати разбирането за участието като принцип за правата на детето.⁷

>> **“ЗАЩО”**: ЗАЩО Е ВАЖНО ДА СЕ НАСЪРЧАВА УЧАСТИЕТО В РАМКИТЕ НА МЛАДЕЖКАТА НАКАЗАТЕЛНО-ПРАВОСЪДНА СИСТЕМА?

В този раздел се изследва приложимостта на участие в младежката наказателно-правосъдна система. За тази цел той представя, обсъжда и предизвиква заблудите, предразсъдъците и съмненията, които бяха повдигнати по време на консултациите със специалисти и служители, които са участвали в дейността на проект ДВАНАДЕСЕТ.

В рамките на този раздел, особено внимание се обръща на възможностите, които смисленото участие може да предложи за рехабилитация и социална интеграция на деца изтърпяващи лишаване или нелишаване от свобода. По време на дискусиите с професионалисти и служители, концепцията за участието се разкри като полезен ключ за идентифициране и преодоляване на несъответствията между подхода към детето, насърчаван от Конвенцията на ООН за правата на детето, както и ежедневната практиката на младежката наказателно-правосъдна система.

Размисли около принципа на участие и какво означава на практика, повдигнаха неизследвани досега стратегии за популяризирането на детските права, капацитет и възможности.⁸

Участниците в консултациите по проект ДВАНАДЕСЕТ са все по-склонни да признаят предимствата и възможностите на участието за рехабилитация.⁹

>> **“КАК”**: КАК Е ВЪЗМОЖНО ДА СЕ ПРИЛОЖИ УЧАСТИЕТО В РАМКИТЕ НА МЛАДЕЖКАТА НАКАЗАТЕЛНО-ПРАВОСЪДНА СИСТЕМА?

В този раздел се обсъждат общите предизвикателства, рискове и пречки за участие в младежката наказателно-правосъдна система заедно с конкретни предложения за това как те могат да бъдат смекчени или преодолені. Той е базиран на преглед на литературата, както и критичните отраженията и препоръки на деца, специалисти и служители, споделили мнение в рамките на проект ДВАНАДЕСЕТ. Примери от практиката чрез оценки на потребностите са извършена в Белгия, Италия и Испания и могат да бъдат намерени в националните доклади по проект ДВАНАДЕСЕТ.¹⁰

7 Този начин на работа е вдъхновен от Комитета на ООН за правото на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, CRC/C/GC/12, ООН, 2009, стр. 6. За допълнителен преглед, вижте Hodgkin R. и Newell P., Unicef, Наръчник за изпълнение на Конвенцията за правата на детето, Unicef, 2007, на разположение на http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, [17.02.2016].

8 Тук посочаването касае "подход за способност". За преглед на тази теория виж A. Sen, Човешките права и възможности, Журнал на човешкото развитие, 6(2): 151–166, 2005; и M. Nussbaum, Създаване на подход за възможности за развитието на човека, 2011

9 Вижте Defensa de Niñas y Niños – Internacional, DNI Costa Rica Las teorías o ideologías RE, Proyecto Regional Justicia Penal Juvenil, 2012.

10 Националните доклади по проект ДВАНАДЕСЕТ са на разположение на: <http://www.defenceforchildren.it/risorse/pubblicazioni/134-twelve-rapporti-nazionali.html>

В своя Общ коментар №12 относно правото на детето да бъде изслушано, Комитета на ООН за правата на детето е определил някои основни елементи и изисквания за постигане на ефективно и смислено участие на деца. Тези ключови елементи осигуряват структурата за обсъждане на предизвикателствата, препоръки и примери за добри практики в този последен раздел.¹¹

ЦЕЛЕВА ГРУПА

Този Наръчник е насочен основно към ключови участници в младежката наказателно-правосъдна система, като например социални работници, педагози, директори на центрове за задържане на непълнолетни и съоръжения за алтернативни мерки, полицейски служители, адвокати, съдии, доброволци, както и членове на гражданското общество. Деликатната задача да насърчава участието на деца и млади хора, включително деца в конфликт със закона, включва не само специалисти и служители, които работят с и за тях, но по същество всички членове на общността:

“...образованието на младите извършители идва на втори етап: това, което има основно значение е капацитетът на социалната общност да намери адекватен отговор за всички.”¹²

СЪДИЯ
СЪД ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ, ТОРИНО
ИТАЛИЯ

Това твърдение изразява важна предпоставка за участие, а именно отговорността на социалния контекст, за да се създаде среда, която дава възможност на деца и младежи да "бъдат част" или да "участват". За младежката наказателно-съдебна система, това означава, че всички заинтересовани страни имат основна роля и отговорност за насърчаване на участието на децата, включително и с оглед подпомагане на тяхната рехабилитация и социална интеграция.

Следните специалисти, служители и доброволците играят ключова роля за насърчаване и осигуряване на участието на деца в контекста на младежката наказателно правосъдие:

>> **СЪДИИ И АДВОКАТИ**

трябва да осигуряват на децата в конфликт със закона цялата правна информация, свързана с техните казуси, включително правна обосновка, обяснявайки процеса и резултатите от всяка съдебна или административна процедура, която е в ход.

¹¹ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, CRC/C/GC/12, ООН, 2009, параграф. 19-39.

¹² L. Pepino, Dalla retribuzione alla riparazione, in *Dov'è l'uscita? le trasgressioni dei giovani: attori, vittime, sicurezza urbana: le politiche della città dentro e fuori il carcere minorile*, Atti del Convegno organizzato dalla città di Torino l'11-12-13 dicembre 1997, Neos edizioni, Torino 2001.

>> **ВЪЗПИТАТЕЛИ**

са основно отговорни за разбирането и отговорни на специфичните нужди и интереси на всяко дете изтърпяващо присъда или без лишаване от свобода, предвид близостта им и ежедневен контакт с тях. Възпитателите са обучени да разбират индивидуалното минало на едно дете и да се гарантира, че индивидуалния план за грижа е разработена в съответствие на това. Възпитателите тясно и ежедневно работят с децата, наблюдават и определят нуждите и напредъка на детето по отношение на рехабилитацията и социалната интеграция.

>> **ПСИХОЛОЗИ, ПСИХИАТРИ И ЛЕКАРИ**

трябва да присъстват и да са достъпни в рамките на центрове за задържане на непълнолетни или съоръжения за алтернативни мерки. Те осигуряват подкрепа в критични ситуации от живота на детето, включително медицински услуги, грижи за психичното здраве и психо-социални консултации.

>> **УЧИТЕЛИ**

създават пространства за образование, които могат да осигурят непрекъснатост на опит на детето преди и след изтърпяването на присъдата. В областта на образованието, децата наистина могат да се изразяват, активно развиват своите знания, способности и умения и планират бъдещето си.

>> **КУЛТУРНИ МЕДИАТОРИ**

играят основна свързваща роля между деца, които са чужди граждани, имат миграционен или малцинствен произход, и специалистите в центровете за задържане и съоръжения за алтернативни мерки. Културният медиатор е повече от преводач. Той или тя улеснява комуникацията, предлагат необходимото тълкуване за разбирането на културата или религията на детето. Те помагат да се намали чувствителността на специалистите към специфичните нужди на чуждестранни деца или деца от миграционен или малцинствен произход, както и да помогне на децата да разберат различните съдебни процедури и вътрешните правила на съоръжения за алтернативни мерки и центрове за задържане.

>> **ДИРЕКТОРИТЕ**

на центрове и съоръжения за алтернативни мерки за задържане имат роля за управление, координация и надзор. Те са в добра позиция, за да се гарантира хармонизиране на практиките и координира услугите и функциите на всички професионалисти, работещи в рамките на институциите. Те са отговорни за спазването на международните и националните стандарти регулиращи сектора на младежкото наказателното правораздаване и съответните гаранции за деца изтърпяващи наказание. Те трябва да гарантират мултидисциплинарно сътрудничество, както и участието на местната общност, където се намира центърът за задържане или институцията за постоянна грижа, инициират срещи между децата, изтърпяващи наказание и местната общност, с рехабилитационна и (ре) интеграционна перспектива.

>> ПОЛИЦАИ

в центровете за задържане на непълнолетни, имат основна роля, тъй като те често са в близост и ежедневен контакт с децата. Те трябва да балансират своята отговорност за сигурност със зачитането на правата на човека и потребностите на децата, включително и правата на децата, за да бъдат чути и да развият своите способности.

>> СОЦИАЛНИ РАБОТНИЦИ

може да мобилизира услуги за подпомагане на децата, изтърпяващи присъди за лишаване или нелишаване от свобода, по време и след лишаване от свобода или алтернативна мярка. Социалните работници имат важна роля за включване на социален контекст в работата си с детето: семейство, приятели, връсници и асоциации, които могат да предложат важните ресурси в подкрепа на рехабилитация на детето и социалното включване. Социалните работници също са отговорни за изготвянето на оценки на риска, да защитят децата, изтърпяващи наказание, от вредните контакти, включително с членовете на семейството, връсници или членове на общността, които са обидни или представляват риск, което да въвлече детето в нови незаконни или престъпни дейности отново след задържането / или присъдата като алтернативна мярка. В сътрудничество с преподавателя и други подходящи специалисти, социални работници, играят важна роля в развитието на индивидуалния план за грижи в тясно сътрудничество с детето и неговото семейство и социални мрежи.

>> ОБЩНОСТТА

на мястото, където се намира центърът за задържане или институцията за алтернативни мерки, има важна роля за насърчаване на участието на децата, които изтърпяват наказание. Това би могло да се постигне чрез програми и инициативи, които позволяват и насърчава контекста за сътрудничеството на младежката наказателно-правосъдна система с външни организации, неправителствени организации и доброволци, които са добре подготвени и проверени. Те могат да играят важна роля за увеличаването и разнообразяването на предлаганите дейности. В допълнение, контакти с членове на общността, например чрез реер-to-реер обучения или други положителни отправни точки, могат да подобрят възможностите за успешна рехабилитация и социална интеграция.

Важно е да се гарантира обучение и мултидисциплинарно сътрудничество на всички участници, които работят с и за деца в младежката наказателно-правосъдна система. Това изисква ясни процедури за сътрудничество, както и задължително и редовно обучение. Сътрудничеството е от съществено значение за планирането и осъществяването на инициативи и дейности за повишаване на колективно или индивидуално участие на децата, изтърпяващи присъди за лишаване или нелишаване от свобода. Също толкова важно е за индивидуално водене на случаи и планиране. Когато различни специалисти и служители провеждат съвместни срещи за различни случаи, те трябва да споделят информация с необходимото отношение на въпросите, свързани с поверителността и защитата на данните.

1. ЧЛЕН 12: ПРАВОТО НА ДЕТЕТО ДА БЪДЕ ИЗСЛУШАНО

Правото на детето за това неговите възгледи да бъдат чути и взети под внимание, определено от член 12 от Конвенцията на ООН за правата на детето (наричана също "Конвенцията" или КПД), има мощно и основополагащо значение, което излиза извън рамките на давността си. Като един от основните принципи на правата на детето, член 12 може да се приема като входна точка към цялостен подход и овластяване, цитирани от Конвенцията: признаването на деца, като притежателите на права. Конвенцията не дефинира или споменава за "право на участие" като такова. Въпреки това, член 12, и други свързани с членове от Конвенцията, заедно се тълкуват като "участие правата на децата", тъй като те взаимно се позовават за разбирането на децата като активни членове на обществото.

За да разберем дълбокия смисъл и значението на член 12, е полезно да се вгледаме в цялата система на човешките права обявена от Конвенцията, всички, които са взаимосвързани и неделими и да се създаде по този начин една затворена мрежа от стандарти за духовното насърчаване и защитата на правата на децата.¹³ Комитетът по правата на детето подчертава в своя Общ коментар № 12 относно правото на детето да бъде изслушано, че правото на участие засяга упражняването на всички други права на Конвенцията и, че тези права не могат да бъдат изпълнени без да се вземат под внимание възгледи и мнения на детето.¹⁴ При изслушане на деца, за да се оцени и да се разберат техните мнения, е изключително важно да се обърне внимание също и на чувствата, идеите и желанията на детето и да се разбере неговата / нейната ситуация и уникална история. Мултидисциплинарните подходи са добре поставени, за да се вземат предвид всички съответни аспекти на ситуацията на детето по комплексен начин, като например правни, психологически, социални и физически аспекти. Този раздел предоставя общ преглед на членове от Конвенцията, които са от основно значение за правата на участие на деца (виж фигура 1 и прегледа представен в Приложение 2). Той обсъжда как те се отнасят един към друг и към член 12 по-специално. Като общ принцип, правото на детето да има своите възгледи, които да бъдат чути и взети под внимание, е тясно преплетен с другите общи принципи на Конвенцията: право на недискриминация (член 2); най-добрите интереси на детето като първостепенно съображение (член 3); и правото на живот, оцеляване и развитие (член 6).¹⁵ Тези членове са взаимосвързани и значими за тълкуване на всяко право по силата на Конвенцията и за неговата цялостна реализация. Този раздел е структуриран в съответствие с основните елементи на член 12 и на анализа на тяхното значение, разработени от Комитета по правата на детето в своя Общ коментар № 12 относно правото на детето да бъде изслушано.¹⁶

13 R. Steward, *Child participation and independent human rights institutions for children in Europe*, Unicef Innocenti Research Centre, 2009, на разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_23.pdf, [17.02.2016]

14 R. Steward, *Child participation and independent human rights institutions for children in Europe*, Unicef Innocenti Research Centre, 2009, на разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_23.pdf, [17.02.2016]

15 Committee on the Rights of the Child: General Comment No.5 General Measures of Implementation for the Convention on the Rights of the Child, CRC/GC/2003/5, 3 October 2003, par. 12

16 Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, параграф 19-39.

>> "ПРАВО ДА ИЗРАЗЯВАТ МНЕНИЕТО СИ СВОБОДНО":¹⁷

Подкрепа за деца, за да се наслаждават на свободата на словото, означава намиране на начини да се даде възможност и да се насърчат децата да бъдат активно интересувани се и да представят своите собствени възгледи, без манипулации или зависимости. Децата могат да се нуждаят от подкрепа, за да се запознаят с техните виждания, включително психологическа и емоционална помощ. Подкрепата може да бъде важна, за да се насърчават децата да упражняват правото си да изразят мнението си, например чрез предоставяне на информация на език, който те разбират и процедури, чувствителни към децата. Важно е да се гарантира, че участието е доброволен процес. Това предполага, на първо място, че правото на изразяване не може да бъде наложено: това не е задължение, а възможност за избор. Освен това, няма свобода на изразяване, без множество различни възможности за избор. Правото на детето да изрази мнението си свободно е тясно свързано с правото на свобода на изразяване (член 13), правото на свобода на мисълта, съвестта и религията (член 14), както и правото на свобода на сдружаване и мирно обединяване (член 15).

>> "ПО ВСИЧКИ ВЪПРОСИ, ОТНАСЯЩИ СЕ ДО ДЕТЕТО":¹⁸

Формулировката на член 12 не позволява изключения: по всички въпроси, които оказват влияние върху живота на децата, включително и "всякакви съдебни и административни процедури", децата трябва да имат възможност да бъдат изслушани. Те изразяват мнението си, след като са били информирани за съответните закони, факти, възможните усложнения и последици, както и наличните им възможности. С цел да се гарантира правото на изслушване по всички въпроси, на практика, достъпът до информация е от основно значение. Комуникацията с детето трябва да е чувствителна към него и съобразена с индивидуалната му ситуация. Всички аспекти на дадена ситуацията свързана с детето, трябва да бъдат обяснени на език, който то разбира. Достъпът до информация е важен, за да бъде детето наясно с правата си така, че то да може да претендира и да упражнява тези права. Тази част от член 12, е тясно свързана с правото на детето да търси, получава и разпространява информация, каквато се предоставя по силата на членове 13 и 17.

>> "ДАВАНЕ НА ТЕЖЕСТ НА МНЕНИЕТО НА ДЕТЕТО":¹⁹

С цел да се гарантира правото на изслушване, специалистите и служителите трябва да слушат децата, като се опитват да разберат и интерпретират техните потребности, перспективи и очаквания. Изслушването на мнението на децата и взимайки го предвид не означава, че резултатът от решението непременно ще съвпадне с вижданията на детето.

¹⁷ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, параграф 22-25.

¹⁸ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, параграф риг. 26-27 и 32-34.

¹⁹ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, параграф 28-31.

Във всички официални контексти за вземане на решения, засягащи детето, специалистите или служителите са отговорни за вземането на окончателно решение. Важно е обаче, че в процеса на вземане на решения се отчита информирано гледната точка на детето. С цел да се гарантира, че процесите на вземане на решения, са прозрачни, е от основно значение да се документираща ясно как мнението на детето е било изслушано и как съответно му е дадена тежест. Детето или негов представител трябва да имат възможност да знаят и да им бъде представен съответния процес на оценка, включително всички засягащи интереси, мненията, източници на информация с които е направена справка, както и балансирането на различни източници и гледни точки. Тази част от член 12 е тясно свързана с член 3, който казва, че най-добрите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата. Изслушване мнението на децата и отдаването на тежест на своите възгледи, балансиране различни интереси и решения е в основата на оценките и определянето на всички най-добри интереси.

> > "В СЪОТВЕТСТВИЕ С ВЪЗРАСТТА И ЗРЕЛОСТТА НА ДЕТЕТО":²⁰

Говорейки за значението на възрастта и зрелостта на детето, чиито възгледи биват изслушани, това не означава, че становище, изразено от по-голямо дете би заслужило повече внимание, отколкото на по-малко дете. По-скоро, това означава, че специалистите и служителите, които изслушват възгледите на едно дете, трябва да оценят способността на децата да формират автономни възгледи за дадена ситуация, без значение каква е тяхната възраст и ниво на развитие. Тази разпоредба подчертава, че независимо от стила и методите на комуникация, е необходимо да отдели необходимото внимание на личността и способностите на детето. В този контекст, Комитетът по правата на детето изяснява в своя Общ коментар № 12, че "мнението на детето трябва да бъде оценено като се разглежда всеки отделен случай", тъй като всяко дете има уникални нужди, опит, социални и културни контексти. Стереотипите трябва да бъдат преодолявани и всички видове "етикети" или "категории" следва да се считат за вторични, за да се направи място за разглеждане на индивидуалните потребности и ресурси на детето.

С цел да се даде възможност на едно чувствително към детето и пълноценното общуване, професионалистите, които изслушват мнението на децата трябва да има съответните способности и умения. Те трябва да се адаптират към техния език и методи за комуникация, съобразено с нивото на развитие на детето; да подготвят правилната настройка и околната среда и да отделят време за изслушване на детето като се уверят, че детето е разбрало цялата необходима информация, за смисъла и значението на разглежданите въпроси.

Тази част от член 12, е тясно свързана с член 5 на развиващите се способности на децата. Тя трябва да се чете и по отношение на правото на недискриминация, предоставена по силата на член 2 от Конвенцията. Член 2 предвижда, че държавите трябва да превантират дискриминацията на децата, включително дискриминацията въз основа на възраст или увреждане. Оценка на зрелостта и нивото на развитие на децата може да бъде предизвикателство, когато едно момче или момиче е от различна културна или национален произход или когато развитието е нарушено в следствие на преживявания като насилие, травма, хронични заболявания или увреждания.

20 Committee on the Rights of the Child, General Comment No.12 The right of the child to be heard, cit., par. 20-21.

Като се има предвид предизвикателствата на ефективна комуникация с деца от различен произход и деца с различен капацитет, правото на детето да бъде изслушано също така се отнася до член 22, относно правата на детето за лица, търсещи убежище, член 23, по отношение на правата на децата с увреждания, както и член 30 за правата на децата, принадлежащи към малцинствена група.

>> "ПРЯКО ИЛИ ЧРЕЗ ПРЕДСТАВИТЕЛ, ИЛИ СЪОТВЕТЕН ОРГАН":²¹

Във всички съдебни или административни процедури е за предпочитане да има възможност за директно изслушване на детето. Децата, които биват изслушвани в съдебни и административни производства имат право да се подпомагат от законен представител, т.е. "човек или организация, определена от компетентния орган, за да се подпомогне и представлява [...] дете в процедури с оглед осигуряване на най-добрите интереси на детето и упражняване на правата на детето, когато е необходимо".²²

Видовете и формите на законен представител и правна помощ на разположение на децата в контекста на младежкото правосъдие се различават в различните държави. Важно е, че представителят е квалифициран и е със специализиран професионален опит в работата с деца. Законните представители трябва да бъдат обучени наистина да чуят и представляват възгледите на детето и да се разберат и да представляват интересите на детето, независимо от интересите на другите страни.

Тази част от член 12 се отнася конкретно до правата на децата в младежкото правосъдие, която следва по силата на член 40, който дава на децата правото на правна помощ при подготовката и представянето на своята защита.

²¹ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, ал. 35-37.

²² Определението е създадено по силата на Директивата за условията на прием (2013/3/EU), член 2 (j) и следователно се отнася до непридружените търсещи убежище деца.

²³ За пълен преглед на ключови права и членове, съгласно Конвенцията на ООН за правата на детето, виж приложение 2

2. РОЛЯТА НА УЧАСТИЕТО ЗА ПОДХОДА ОСНОВАН НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА

ПОДХОД ОСНОВАН НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА:

"Подход, който способства за реализирането на правата на всички деца, определени в Конвенцията за правата на детето, чрез програмиране, който развива капацитета на отговорните страни да изпълнят задълженията си, да зачитат, защитават и следват правата и възможностите на притежатели на права, и който се ръководи по всяко време от принципите на правото на живот, оцеляване и развитие, липса на дискриминация, на най-добрите интереси на детето и зачитането на мнението на детето." 2⁴

КАРЕ № 3

Участието е сложна и многостранна концепция, като мозайка, съставена от множество малки и уникални парчета. Международните стандарти, като например Конвенцията на ООН за правата на детето, осигуряват необходимите фундаменти и основната рамка. Правото на детето да бъде изслушано и да има възгледи, взети под внимание, по силата на член 12 от Конвенцията, представлява фундамент, но той не е единствен. Етимологичния произход на "участие", което буквално означава "да бъдеш част от нещо", посочва още една важна характеристика на понятието: тя описва един динамичен процес, включващ различни части и елементи. Според Общ коментар № 12 на Комитета по правата на детето, концепцията за участие описва *"протичащите процеси, които включват обмен на информация и диалог между деца и възрастни, основани на взаимно уважение и, в които децата могат да научат как техните възгледи и тези на възрастни са взети под внимание и оформят резултата от тези процеси"*.²⁵

Участието може да се разглежда като диалог между деца и възрастни, които да обменят гледни точки и мнения открито и в дух на взаимното уважение. Това е логиката на взаимодействие, където деца и възрастни имат някаква връзка. Участието е непрекъснат ангажимент, а "работа в прогрес", екологичен процес, който определя отношението на всички многобройни елементи, които засягат живота и нуждите на детето. Затова Участие представлява в същото време и обект, както и се използва, за да се постигне целта по метода. Консултативния процес извършващ се в рамките на проекта ДВНАДЕСЕТ насърчава разбирането на детството, което се корени в Конвенцията на ООН за правата на детето и в разбирането на детското участие като принцип за правата на човека. Отделното дете, с уникалния си глас и история е в центъра на този подход, като титуляр на права.

²⁴ UNICEF Наръчник за отпояване и алтернативна задържането, 2009, на разположение ба [www.unicef.org/tdad/glossary\(4\).doc](http://www.unicef.org/tdad/glossary(4).doc) [17.02.2016]

²⁵ Друго определение за участие е разработено от Save the Children през 2005 г. "Участието се отнася до възможността на детето да изрази мнението си, което да влияе на вземането на решения и постигането на промяна. Участието на децата е информирано и подплатено с готовност участие на всички деца, включително и на най-маргинализираните и тези на различни възрасти и с различни способности, по всеки един въпрос, свързан с тях пряко или косвено. Участието на децата е начин на работа и съществен принцип, която пресича всички програми и се провежда във всички области - от домове до правителствата, на местно и международно ниво". Save the Children, Практически стандарти в участието на децата, Лондон, 2005, на разположение на <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/3017.pdf>, [17.02.2016].

Един подход, основан на участието на деца, насърчава разбирането на децата като участници и правоприетатели, които са наясно с правата си, имащи роля при определяне на техните нужди и предявяват правата си. Това разбиране на децата признава развиващите се способности, ресурси, умения на децата и се противопоставя на дебатите и практиките, които отразяват децата главно като уязвими, неспособни и изискващи закрила (Каре 4).

ОГРАНИЧЕНОТО РАЗПОЗНАВАНЕ НА ДЕЦАТА И ДЕТСТВОТО

Исторически погледнато, децата често са били считани за неспособни да изразят или дори да имат възгледи. Чест термин, използван, когато се говори на децата е "невинен", с оригиналното латинско значение за "някой, който не е виновен". Терминът има конотация за децата които са чисти и неопитни.²⁶ Когато детето не се държи според тази роля и влиза в конфликт със закона, широко разпространеното убеждение е, че той или тя трябва да бъде "коригиран" свеждайки отново до установяването на имиджа на "добро дете".

По тази логика, детски въпроси традиционно са били адресирани чрез два вида подхода: подхода на защита и подхода на дисциплина и наказание. Традиционният подход за защита възприема децата като незрели, "малолетни и непълнолетни" с капацитетни дефицити, които не са в състояние на себеизразяване, да вземат решения, или дори да разбират нуждите си.

Децата се възприемат като зависими, пасивни и невидим, а в резултат на това, техните виждания и нужди са идентифицирани, представени и представлявани от възрастни. В светлината на възприемането на уязвимостта на децата, първичната реакция при този подход е осигуряването на защита.²⁷

От друга страна, децата, при определени обстоятелства, са считани за "лошите деца", които трябва да бъдат дисциплинирани и да се изисква "лечение". Това разбиране е основа за наказателни мерки и може да доведе до това, че професионалисти в наказателната свера за третиране на деца, изтърпяващи присъда да приемат децата не като деца на първо място, а като затворници. Тази двоен прочит може да стане особено очевиден в контекста на младежката наказателно-правосъдна система.

Тези две очевидно противоположни гледни точки и подхода водят обаче до подобни заключения: децата не се възприемат като индивиди или притежатели на права.²⁸

КАРЕ N°4

²⁶ V. Pupavac, Мизантропия без граници: Международен режим на правата на децата при бедствия, 2001, 25 (2): 95-112; G. Petti, I male minore, Ombre corte, 2004; F. Faccioli, I soggetti deboli. I giovani e le donne nel sistema penale, Milano, 1990.

²⁷ V. Pupavac, Мизантропия без граници: Международен режим на правата на децата при бедствия, 2001, 25 (2): 95-112.

²⁸ R. Steward, Участието на деца и независими правозащитни институции за деца в Европа, Изследователски център Unicef Innocent, 2009, на разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/wp_2009_23.pdf, [17.02.2016].

3. ДЕЦАТА ПЪРВО: КЛЮЧОВАТА РОЛЯ НА УЧАСТИЕ В ОФОРМЯНЕТО НА ДНЕВНИЯ РЕД НА МЛАДЕЖКАТА СИСТЕМАТА ЗА НАКАЗАТЕЛНО ПРАВОСЪДИЕ

Принципът на участие може да помогне да се повлияе върху младежката наказателно-правосъдна система от перспективата на детските права в дух на съответствие с конвенцията и нейното овластяване. Ефективното и смислено участие, като основен елемент на подхода основан на правата на детето, притежава значителен потенциал, с който да се подчертае и засили рехабилитационната цел, така че да информира всички измерения на системата за наказателно правосъдие (виж глава 5). Това е така, защото наказателната мярка може да има смисъл само тогава, когато детето, чрез участие, активно придобива осведоменост за поведението му и неговите правни и социални последици. По този начин, участие в младежката наказателно-съдебна система може да се разглежда като процес, с участието на детето, институциите, професионалисти и служители, както и на общността. Процесът се развива, като в центъра стоят децата и това насърчава тяхната рехабилитация и социална интеграция.

По време на дискусиите на фокус групи и обучителни семинари, специалисти, служители и доброволци, работещи в системата за младежко правосъдие бяха помолени да дадат някои ключови думи, които те считат за важни за участието на деца изтърпяващи лишаване или нелишаване от свобода (виж каре 5).

Тези думи изразяват важното послание, че участието може да се направи възможно в рамките на младежката наказателно-правосъдна система. Те предполагат също, че има връзки между концепцията за участие и други човешки права и нужди на децата, като живот, информация, перспективи за развитие, социални контакти и човешките отношения. Като един от основните принципи на Конвенцията на ООН за правата на детето, концепцията за участие е наистина тясно свързана с всички други човешки права на детето, предоставени по силата на конвенцията. Следователно може да се счита за важен ключ за тълкуване и прилагане на Конвенцията и насърчаването на човешките права на детето в един цялостен начин, включително по-специално за контекста на наказателното правосъдие.

МЕЖДУНАРОДНИТЕ СТАНДАРТИ ЗА УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА В КОНТЕКСТА НА МЛАДЕЖКО ПРАВОСЪДИЕ

Правото на детето да бъде изслушано и други права за участие са силно подкрепяни от многобройни международни стандарти.

Този раздел предоставя общ преглед на необвързващи международни документи и техните специфични разпоредби, отнасящи се до правата на участие на децата в областта на младежкото правосъдие:

>> СПОРЕД ПРАВИЛАТА НА ПЕКИН:

ПРАВИЛО 14(2)

ПРАВИЛАТА НА ПЕКИН,
МИНИМАЛНИТЕ СТАНДАРТНИ
ПРАВИЛА НА ООН ЗА
АДМИНИСТРИРАНЕТО НА
ПРАВОСЪДИЕТО ЗА
НЕПЪЛНОЛЕТНИ
1985

“производствата трябва да са благоприятни за най-добрите интереси на непълнолетния и се провеждат в атмосфера на разбирателство [...] трябва да се даде възможност на непълнолетния да участва в тях и да се изразява свободно.”

>> НАСОКИТЕ НА РИЯД ПОТВЪРЖДАВАТ, ЧЕ:

ПАРАГРАФ 3

НАСОКИТЕ НА РИЯД,
НАСОКИ НА ООН ЗА
ПРЕВЕНЦИЯ НА МЛАДЕЖКАТА
ПРЕСТЪПНОСТ
1990
ПАРАГРАФ 50

... младите хора трябва да имат активна роля и партньорство в рамките на обществото и не трябва да се разглеждат само като обекти на социализация или контрол” ()
и

“като цяло, участие в плановете и програми трябва да е доброволно. Младите хора сами трябва да участват в тяхното формулиране, разработване и изпълнение.”

>> ПРАВИЛАТА НА ХАВАНА ДЕКЛАРИРАТ, ЧЕ:

ПРАВИЛО 12(2)
ПРАВИЛАТА НА ХАВАНА,
ПРАВИЛАТА НА ООН ЗА
ЗАЩИТА НА МЛАДИТЕ,
ЛИШЕНИ ОТ СВОБОДА
1990

“непълнолетни, задържани в институции, трябва да работят в полза на смислени дейности и програми, които ще послужат за насърчаване и поддържане на тяхното здраве и самоуважение, за да се насърчи тяхното чувство за отговорност и да насърчи онези нагласи и умения, които ще им помогнат в разработването на потенциала им като членове на обществото.”

ПРАВИЛО 32

“Дизайнът на съоръженията за задържане на малолетни и физическата среда трябва да бъдат в съответствие с рехабилитационна цел на постоянно отношение, като се вземат предвид необходимостта на непълнолетния за неприкосновеността на личния живот, сетивни дразнителни, възможности за сътрудничество с връстници и участие в спорт, физически упражнения и дейности за свободното време.”

>> **ТОКИЙСКИ ПРАВИЛА** ПОДЧЕРТАВАТ НЕОБХОДИМОСТТА ОТ:

RULE 1.2 ... насърчаване на по-голямо участие на общността в управлението на
Токийски ПРАВИЛА, наказателното правосъдие, по-специално при третирането на
МИНИМАЛНИ СТАНДАРТНИ нарушителите, както и да се популяризира сред нарушителите чувство за
ПРАВИЛА НА ООН ЗА МЕРКИ, отговорност към обществото.”
СВЪРЗАНИ С НЕЛИШАВАНЕ ОТ
СВОБОДА
1990

>> **ВИЕНСКИТЕ НАСОКИ** ИЗРИЧНО ПОЗОВАВАТ:

ПАРАГРАФ 11(A) “...за създаване на система за младежко правосъдие, ориентирана към
детето, която гарантира правата на децата, предотвратява
ВИЕНСКИ НАСОКИ, нарушаването на правата на децата, насърчава чувство за достойнство и
НАСОКИ НА ООН ЗА ДЕЙСТВИЕ собствена стойност на децата и напълно зачита тяхната възраст, етап на
КЪМ ДЕЦАТА В СИСТЕМА НА развитие и правото им да участват значително и допринасящо за
НАКАЗАТЕЛНО ПРАВОСЪДИЕ обществото.”
1997
ПАРАГРАФ 11(B) “Съответните съдържания на гореспоменатите инструменти са широко
известни за деца на език, достъпен за тях.”

>> СПОРЕД **ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПРАВИЛА** ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ
ПРЕСТЪПНИЦИ, ПРЕДМЕТ НА САНКЦИИ ИЛИ МЕРКИ, КАКТО И
АЛТЕРНАТИВНИ МЕРКИ:

RULE 13(1) “всяка съдебна система, занимаваща се с непълнолетни гарантира
СЪВЕТ НА ЕВРОПА: ефективното им участие в производството във връзка с налагането, както
КОМИТЕТЪТ НА МИНИСТРИТЕ, и прилагането на санкции или мерки”
ПРЕПОРЪКА CM / REC 11 НА
КОМИТЕТА НА МИНИСТРИТЕ в допълнение
ДО ДЪРЖАВИТЕ ЧЛЕНКИ
ОТНОСНО ЕВРОПЕЙСКИТЕ
ПРАВИЛА ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ
ПРЕСТЪПНИЦИ, ПОДЛЕЖАЩИ
НА САНКЦИИ ИЛИ МЕРКИ
2008

ПРАВИЛО 76(1) “всички интервенции трябва да бъдат създадени, за да се насърчи
развитието на младите, които трябва да бъдат активно насърчавани да
участват в тях.”

>> НАСОКИТЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА ПО ОТНОШЕНИЕ НА ПРАВОСЪДИЕТО ПОДХОДЯЩО ЗА ДЕЦА ИДЕНТИФИЦИРА УЧАСТИЕТО КАТО ЕДИН ОТ ОСНОВНИТЕ ПРИНЦИПИ ЗА ДОСТЪПА ДО ПРАВОСЪДИЕ, УСТАНОВЯВАЙКИ, ЧЕ:

ГЛАВА III, ФУНДАМЕНТАЛНИ
ПРИНЦИПИ СЕКЦИЯ А (1)

“Правото на всички деца да бъдат информирани за правата си, да се осигурят подходящи начини за достъп до правосъдие, да бъдат консултирани и изслушани в производства, свързани с тях или влияещи върху тях, трябва да се уважава. Това включва отдаването на дължимото значение на детските възгледи, като се има предвид тяхната зрялост и всякакви трудности в общуването, така и това, че могат да имат комуникационни трудности, за да направят участието си значимо.”

СЪВЕТА НА ЕВРОПА, НАСОКИТЕ
НА КОМИТЕТА НА
МИНИСТРИТЕ КЪМ
ПРАВОСЪДИЕТО ПОДХОДЯЩО
ЗА ДЕЦА

2010

ГЛАВА III, СЕКЦИЯ А (2)

Деца трябва да бъдат разглеждани и третираны като пълноправни носители на права и следва да имат право да упражняват всичките си права по начин, който взема предвид капацитета им да формират свои собствени възгледи, както и обстоятелствата по случая.”

в допълнение

ГЛАВА IV, ПОДХОДЯЩО ЗА
ДЕЦА ПРАВОСЪДИЕ ПРЕДИ, ПО
ВРЕМЕ И СЛЕД СЪДЕБНО
ПРОИЗВОДСТВО, СЕКЦИЯ D
(61)

“Съдебните заседания с участието на деца следва да бъдат адаптирани, към темпото и вниманието на детето: редовни почивки трябва да бъдат планирани и изслушания не трябва да продължават прекалено дълго.

За да се улесни участието на деца в пълния им познавателен капацитет и да подкрепят тяхната емоционална стабилност, прекъсване и отвлечане на вниманието по време на съдебните заседания трябва да бъдат сведени до минимум.”

>> ОТНОСНО ПРАВОТО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ:

ЧЛЕН 24 (1)
ХАРТАТА НА ОСНОВНИТЕ
ПРАВА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ
СЪЮЗ

“Деца имат право на закрила и на грижите, необходими за тяхното благоденствие.

Те могат да изразяват свободно своето мнение. Такива становища се вземат под внимание по въпросите, които ги засягат, в съответствие с тяхната възраст и зрялост..”²⁹

В допълнение, правото на ефективно участие е изрично посочено от Европейската комисия в предложението за директива относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвинени в наказателните производства:

ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА ДИРЕКТИВА
НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ
И НА СЪВЕТА ОТНОСНО
ПРОЦЕСУАЛНИТЕ ГАРАНЦИИ
ЗА ДЕЦА, ЗАПОДОЗРЕНИ ИЛИ
ОБВИНЕНИ В НАКАЗАТЕЛНИТЕ
ПРОИЗВОДСТВА
СОМ/2013/0822
ОКОНЧАТЕЛНО - 2013/0408
(COD)

“справедливостта на производства и правото на справедлив процес изисква способността на човек да разбере минималните стандарти на процедурата и да има способността да участва и ефективно да упражнява правата си”.

>> ПРАВИЛАТА НА БАНКОК ПРАВЯТ ПРЕПРАТКА КЪМ УЧАСТИЕТО:

ПРАВИЛО 42 (2)

ПРАВИЛА НА БАНКОК,
ПРАВИЛА НА ООН ЗА
ТРЕТИРАНЕ НА ЖЕНИТЕ
ЗАТВОРНИЦИ И БЕЗ
ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА ОТ
МЕРКИ ЗА ЖЕНИТЕ
НАРУШИТЕЛИ

2010

“режимът на затвора трябва да бъде достатъчно гъвкав, за да отговори на нуждите на бременни жени, кърмачки и жени с деца. Детските заведения или съоръжения трябва да бъдат предвидени в затворите, за да се даде възможност на затворниците жени да участват в дейности в затворите.”

>> ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА ПОСТАНОВИ:

С решение от 1999 г. във връзка с член 6 от Европейската конвенция за правата на човека (Право на справедлив процес):³⁰

ПАРАГРАФ 61
ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪД ПО
ПРАВАТА НА ЧОВЕКА, Т. V.
ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО [GC],
НОМЕР 24724/94

1999

“Няма нищо в член 6, което да покаже, че може да има всяка дерогация, в случаи, свързани с деца, от принципа, че в съдебния процес трябва да се осигури ефективно участие на обвиняемия, който трябва да бъде в състояние да следи производството и да дава указания при необходимост на неговия адвокат. За да се изпълни този принцип, той трябва да се спазва в случаите, когато са въвлечени деца, обаче условията, при които се провежда процеса (включително следваната процедурата) трябва да бъдат такива, че да позволят такова участие, като взимат предвид възрастта, нивото на зрялост и интелектуалния и емоционален капацитет на съответното дете.”³¹

В по-скорошно решение от 2009

г. Съдът потвърди важна

ПАРАГРАФ 124

ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪД ПО ЧОВЕШКИТЕ ПРАВА, ГЮВЕЧ, ТУРЦИЯ 2009

стойност, придавана на участието на обвиняемия и разясни какво представлява ефективното участие:

“Ефективното участие в този контекст предполага, че обвиняемият има широко разбиране за характера на съдебния процес и от това, което е заложено на карта за него или нея, включително и значението на всяко наказание, което може да бъде наложено (...).

То също така изисква, че детето, ако е необходимо с помощта на например преводач, адвокат, социален работник или приятел, трябва да бъде в състояние да разбере общата насока на това, което се казва в съда.”³²

29 Вижте Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвета на Европа, Наръчник по европейско право, отнасящи се до правата на детето, Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2015 г., на разположение на http://www.echr.coe.int/Documents/handbook_rights_child_ENG.pdf, прецеизира че “Дори в отсъствието на специфични разпоредби за деца, държавите-членки трябва да спазват Хартата на ЕС за основните права при прилагането на разпоредбите на посочените по-горе директиви. Ето защо, на принципи, залегнали в член 24, трябва да се придава значение в случаите, когато децата са предмет на някоя от разпоредбите на директивите.” В същото време е важно да се има предвид, че “Съгласно законодателството на ЕС, настоящата правна рамка за наказателно производство на правосъдието не включва обвързващ инструмент относно задържането на деца.” (стр. 195)

30 Член 6 от Европейската конвенция за защита правата на човека защитава правото на справедлив съдебен процес и гласи, както следва: “1. При определянето на неговите граждански права и задължения или при повдигане на каквото и да е наказателно обвинение срещу него, всеки има право на справедливо и публично гледане на делото в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона. Съдебното решение се обявява публично, но пресата и обществеността могат да бъдат изключени от целия или част от съдебния процес в интерес на морала, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, където интересите на непълнолетните лица или защитата на личния живот на страните по делото го изискват, или ако изключително необходимо по преценка на съда при специални обстоятелства, където публичното оповестяване би нанесло вреда на интересите на правосъдието. 2. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, се счита за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона. 3. Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, има минимум следните права: (А) да бъде незабавно информирано, на език, който разбира в детайли, за характера и причините за обвинението срещу него; (Б) да има достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита; (В) да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставен безплатно, когато интересите на правосъдието изискват това; (Г) да разпечеда или да изиска разпит на свидетелите на обвинението и да изиска призоваването и разпит на свидетелите на защитата, да се извършват при същите условия, както на свидетелите на обвинението; (Д) да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда”.

31 Европейски съд по правата на човека, Т. v. Обединеното кралство [GC], No. 24724/94, 16 декември 1999. Случаят, споменат в Ръководството по европейско право, отнасящ се до правата на детето, стр. 202, се отнася до убийството на двегодишно дете от две до десет годишни. Те са били съдени от съда за възрастни, под строга процедура - само частично променена - на наказателен процес.

32 Европейският съд по правата на човека, Гювеч, Турция, No. 70337/01, 20 януари 2009. Делото се отнася за дете задържано в затвор за възрастни, без правна помощ, докато властите не са успели да му осигурят адекватна медицинска помощ за неговите психологически проблеми, а също и, за да се предотвратят неговите многократни опити за самоубийство. В цитирано изречение, Съдът се позовава също на следното: Temirgaliyev срещу Русия, бр 40631/02, § 51, на 14 октомври 2008 г., както и случаите, цитирани там.

УЧАТИЕ В МЛАДЕЖКАТА НАКАЗАТЕЛНО-СЪДЕБНА СИСТЕМА: КАКВО ОЗНАЧАВА?

“Понякога, ние смятаме, че те не вземат нещо под внимание, но като цяло го правят.”

ДЕТЕ ИЗТЪРПЯВАЩО
ПРИСЪДА В ЦЕНТЪР ЗА
ЗАДЪРЖАНЕ, ИСПАНИЯ

“Трябва да работя и да взема времето си тук насериозно, ако искам да имам още един шанс, когато изляза. Оценявам работата на образователния екип, те са много подкрепящи.”

ДЕТЕ ИЗТЪРПЯВАЩО
ПРИСЪДА В ЦЕНТЪР ЗА
ЗАДЪРЖАНЕ, ИСПАНИЯ

Възможности за децата да имат мнение, което да е чуто и взето под внимание трябва да бъде налична и достъпна на всички етапи на съдебното производство, в очакване на процеса, преди процеса и при изтърпяване на присъдата. Каре 6 предоставя преглед на основните въпроси, свързани с участието на деца в наказателното разследване и производство.

ДЕТСКО УЧАСТИЕ В НАКАЗАТЕЛНОТО РАЗСЛЕДВАНЕ И ПРОИЗВОДСТВО

Правото на детето да бъде изслушано и да участва в наказателни разследвания и производства изрично е гарантирана от член 40 от Конвенцията на ООН за правата на детето.³³

В своя Общ коментар № 10 на правата на децата в младежкото правосъдие, Комитета на ООН за правата на детето, изрично споменава правото на участие на деца. В него се посочва, че "справедлив процес изисква, детето да твърди или да е обвинено в нарушаване на наказателния закон да може да участва ефективно в процеса, и следователно трябва да разбере обвиненията, и възможните последствия и санкции, да насочи правните представители, да оспори свидетели,

...

³³ Повечето от правата и гаранциите, посочени в чл. 40 (2) от КПД, също могат да бъдат намерени в чл. 6 от Европейската конвенция за правата на човека и чл. 14 от Международния пакт за граждански и политически права, целяща да гарантира правото на справедлив процес. Въпреки това, да се гарантира справедливо третиране и процес за деца, заподозрени или обвинени в нарушаване на закона, изисква специфични аспекти, които трябва да бъдат взети под внимание, както бе подчертано от Комитета по правата на детето, Общ коментар № 10 Права на детето в младежкото правосъдие, CRC/C/GC/10, ООН, 2007 г., част D "Гаранциите за справедлив процес" (параграф 40-67).

да предостави доклад за събитията, да вземе подходящи решения за доказателства, свидетелски показания и да бъде наложена мярка(и). Член 14 от Правилника на Пекин предвижда, че производството трябва да се провежда в атмосфера на разбирателство, за да се даде възможност на детето да участва и да изразява себе си свободно. Като се има предвид възрастта и зрелостта на детето може да изисква също модифициране в съдебната зала на дури практики..."³⁴ Участието на дете отговорник по време на разследването и наказателното производство се отнася по-специално до следното: ³⁵

>> Пълна и текуща информация относно обвинението, процеса на младежкото правосъдие и възможните мерки, които съдът може да постанови, на език, който детето може да разбере.³⁶

>> Право на безплатно юридическо представителство и помощ от обучен адвокат, относно изготвянето и представянето на защитата и подготовката на детето за изслушвания, за да се проведе в подходящо време и пространство.³⁷

>> Чувствителна към детето подкрепа и комуникация, подходяща за неговата възраст, зрялост и ниво на развитие и разбиране.

>> Подкрепящо участието на законен настойник или родителите на детето в рамките на производството, ако това е в съответствие с най-добрите интереси на детето.³⁸

>> Право на бързо решение, както в досъдебната част (полицейско разследване, решение на прокурора) така и по време на процеса (окончателно решение), като уточняването на основните правни мотивите е точно и ясно документирано.³⁹

>> Защита от принуждаване за признаване на вина, показания и изповед.⁴⁰

>> Право на обжалване на решения и мерки пред по-висок, независим и безпристрастен орган или компетентен съдебен орган.⁴¹

>> Правото на личен живот на всички етапи на производство, провеждане на дело и други изслушвания на детето при закрити врати.⁴²

>> Безплатна помощ от преводач, ако и както се изисква.⁴³

>> Последваща подкрепа за обвиняеми деца, включително социални услуги и консултации.

КАРЕ № 6

³⁴ Комисия по правата на детето, Общ коментар № 10 Правата на детето в младежкото правосъдие, параграф 46

³⁵ Анализ, практики и насоки за прилагане на участието на децата по време на досъдебното производство или следсъдебна фаза се осигурява от следните документи и изследвания, наред с другото: Съвет за европейски насоки за детско правосъдие, по-специално част IV, "детското правосъдие преди, по време и след съдебно производство", приет от Комитета на министрите на 17 ноември 2010 г., на разположение на <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197;I.Weijers>, Изисквания за комуникация в съдебната зала: сравнителна перспектива на младежкия съд в Англия / Уелс и Холандия 4(1) Младежко правосъдие (2004) 22-31; U. Kilkelly, Младежките съдилища и правата на децата: Ирландска перспектива, in 8(1) Youth Justice (2008) 39-56. Виж също, Предложение за директива на Европейския парламент и на Съвета относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвинени в наказателното производство, Брюксел, 16 декември, 2015 на разположение на <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15272-2015-INIT/en/pdf>; Европейска комисия, Генерална дирекция за правосъдие и защита на потребителите, Резюме на контекстуални прегледи на детското участие в престъпни съдебни производства в 28 държави-членки на Европейския съюз, 2014 г. Виж също Службата на ООН по наркотиците и престъпността, правосъдие по въпроси, свързани с деца в конфликт с правото на законови модел на младежко правосъдие и свързаните с него коментар, ООН, 2013 г., (по-специално глава III – Досъдебното производство; Глава IV – Процес); на разположение на https://www.unodc.org/docu-ments/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving_Web_version.pdf [17.02.2016].

³⁶ Чл. 40 (2) (b) (ii) на КПД; Комисия по правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, ал. 47-48.

³⁷ Чл. 40 (2) (b) (ii) на КПД; Комисия по правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, ал. 49-50.

³⁸ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, ал. 53-54.

³⁹ Чл. 37 (d) и 40 (2) (b) (ii) на Конвенцията на ООН за правата на детето; Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, ал. 51-52.

⁴⁰ Чл. 40 (2) (b) (ii) на Конвенцията на ООН за правата на детето; Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, ал. 56-57.

⁴¹ Чл. 40 (2) (b) (iv) на Конвенцията на ООН за правата на детето; Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, ct., ал. 60-61.

⁴² Чл. 16 and 40 (2) (b) на Конвенцията на ООН за правата на детето; Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, ал. 64-67.

⁴³ Чл. 40 (2) (vi) на Конвенцията на ООН за правата на детето; Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 Детски права в младежкото правосъдие, "Важно е също така, че преводачът е бил обучен да работи с деца, тъй като използването и разбирането на техния майчин език може да бъде различен от този на възрастните. Липсата на познания и / или опит в това отношение могат да възпрепятстват пълното разбиране на детето по отношение на повдигнатите, като това нарушава правото на справедлив процес и на ефективно участие." (ал. 67).

Наръчникът ДВАНАДЕСЕТ се фокусира върху пост-съдебната фаза, като един от най-трудните и под-адресирани контексти. Докато изтърпяват лишаване или несвързани с лишаване от свобода мерки, децата участват по различни начини:

>> УЧАСТИЕ В **ИЗБОРА НА ПОДХОДЯЩА МЯРКА**, БЛАГОПРИЯТНО ПОЛОЖЕНИЕ ПРИБЯГВАНЕ ДО АЛТЕРНАТИВНИ МЕРКИ

>> УЧАСТИЕ В РАМКИТЕ НА **ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ** ИЛИ СЪОРЪЖЕНИЕ ЗА АЛТЕРНАТИВНИ МЕРКИ:

- Участие в планирането на индивидуален план за грижи на детето, включително грижи и образование и по-дългосрочни перспективи за рехабилитация на детето и социалното включване, след като присъдата е била изтърпяна, преход в зряла възраст и независим живот
- Участие в изпълнението на индивидуалния план за грижи на детето, включително правото да бъдат изслушани в периодични прегледи на постигнатия напредък⁴⁴
- Участие в социални и културни дейности, като театър, игра, музика, изкуства и представления
- Спорт и отдих
- Поддържане на контакти със семейството, настойника или други значими лица⁴⁵
- Представителство на момчетата и момичетата, изтърпяващи присъда по отношение на управлението на центрове или съоръжения за задържане за алтернативни мерки

>> УЧАСТИЕ В **МЕСТНАТА ОБЩНОСТ**, В СЪОТВЕТСТВИЕ С ПРАВИЛАТА ЗА СИГУРНОСТ

- Достъп до медии, включително местни вестници, социални медии и безопасно използване на интернет, например под ръководството на преподавателя
- Участие в културни, образователни и спортни мероприятия и други съответни дейности или курсове за обучение, организирани в местната общност, включително дейности и събития, насърчавани от културната или религиозната общност на, в която детето принадлежи
- Членството в културни, образователни и спортни асоциации
- Участие в доброволческа работа с външни асоциации
- Стажуване в избрани фирми в местната общност
- Организиране на дебати, семинари и мероприятия, провеждани в рамките на централите за задържане или съоръжения за алтернативни мерки, достъпни за обществото

⁴⁴ Според Комитета на ООН за правото на детето, Общ коментар № 10 Детските права младежкото правосъдие, "Изследванията показват, че активното участие на детето в тази реализация, в повечето случаи, ще допринесе за положителен резултат" (ал. 45).

⁴⁵ Вижте Службата на ООН по наркотиците и престъпността, правосъдие по въпроси, свързани с деца в конфликт със закона за правния модел за младежко правосъдие и свързаното с коментар, Организацията на обединените нации, 2013, правило номер 69, на разположение на https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_In-

4. ОСПОРВАНЕ НА СЪМНЕНИЯ И ЗАБЛУДИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦАТА В МЛАДЕЖКАТА НАКАЗАТЕЛНО-ПРАВОСЪДНА СИСТЕМА

“Комитетът [за правата на детето] отбелязва, че в повечето общества по света, прилагане на правото на детето да изрази мнението си по широк кръг от въпроси, които го засегнат и тези възгледи надлежно взети под внимание, продължава да бъде възпрепятствано от дългосрочни практики и нагласи приети отдавна...”

Комисия по правата на детето

Общ коментар № 12 на правото на детето да бъде изслушано, ал.4

КАРЕ № 7

По време на консултациите със специалисти и служители в системата за младежко правосъдие, един основен въпрос е често повдигнат: дали участието е съвместимо с ограничаване или лишаване от свобода, което характеризира наказателна присъда или алтернативните мерки, наложени на децата? С други думи, както е отбелязано от директор на център за задържане в Италия: *“В края на краищата, участието в рамките на младежката наказателна система е противоречие само по себе си, нали?”* Това несъмнено е свързано с очевидно обстоятелство: наказателно-правосъдната система се основава на логиката на ограничение. Как е възможно да се комбинират елементи на принуда и сигурността на мерките за наказателното правораздаване с парадигмата на участие, която изисква доброволност и свобода на избор? Това привидно противоречие личи особено в рамките на централните за задържане.

За разлика от лишаване от свобода, алтернативните мерки не отделят децата от общността по време на изтърпяване на присъдата. Въпреки че тяхната свобода да се движи е ограничена, децата в алтернативни мерки могат по-лесно да поддържат контакти в различни социални контексти и в резултат на това да изградят мрежи за подкрепа и определяне на положителните точки на препратки. Затова алтернативни мерки могат да предлагат набор от възможности за насърчаване на участието на деца по време на и след изтърпяване на наказанието. Когато една гама от алтернативни мерки са на разположение, деца, изтърпяващи присъда без лишаване от свобода, могат да участват също в избора на най-подходящите мерки.

Този раздел разглежда заблуди и съмнения относно участието на деца и младежи, особено в контекста на младежката наказателно-правосъдна система. Тези съмнения

бяха повдигнати от специалисти, служители и доброволци, участвали в консултациите по Проект ДВАНАДЕСЕТ. Те ще бъдат оспорени чрез различна гледна точка, а именно централното място на детето като титуляр на права. Много от тези съмнения са вкоренени в заблуди, културни вярвания и нагласи за деца в конфликт със закона. Според Комитета на ООН за правата на детето, масовите културни нагласи представляват наистина една от основните пречки за разглеждането на деца като притежателите на права, както и за прилагането на член 12.⁴⁶

Ангажирането и систематичното участие на деца, които са в конфликт със закона, в процеса на вземането на решения, които ги засягат, обаче не води автоматично до резултат на безнаказаност. Вместо това, развивайки проекти и услуги, които са съобразени с конкретната ситуация и нуждите на детето, може да генерира стимули и стимулиране за пътя на самосъзнание, подкрепящи развитието и предоставянето на права на детето в процеса на рехабилитация и социална интеграция.

>> "МОГАТ ЛИ ДЕЦАТА ДА УЧАСТВАТ?"

"Ние възрастните знаем какво е добре за вас, по-добре от самите вас!"

АДВОКАТ
БЕЛГИЯ

Според това становище, децата не са в състояние да образуват самостоятелни възгледи. Те се възприемат като зависими и поради това не могат да имат информирано мнение, нито да са в състояние да изразят такова. Те трябва да бъдат представлявани от възрастен, който решава от името на детето, без да е задължително информиране на детето или консултация с детето. Отношението, че децата "не могат да разберат" позволява на възрастните да вземат решения, без да уведомят детето, без неговото участие, без изслушване да се разбере мнението му, и без подкрепата на детето да изрази мнението си и да му се обърне нужното внимание за това.

В своя Общ коментар № 12 относно правото на детето да бъде изслушано, Комитета по правата на детето отбелязва, че децата са в състояние да формират мнение, дори в много ранна възраст.⁴⁷ В зависимост от тяхната възраст, способности и ниво на развитие, децата могат да изискват достатъчно време и пространство, както и подкрепа или насърчаване да имат мнение и да го изразяват. С цел да се даде възможност за формиране и изразяване на становище, е важно да се адаптира езика и комуникацията на отделното дете. Това ще доведе и до реализиране на място за невербални и неконвенционални методи за комуникация, като например "игрят, езика на тялото, изражението на лицето, рисуване и живопис."⁴⁸

⁴⁶ Виж например: Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, ал. 4, 49, 76.

⁴⁷ G. Lansdown, Развитие на способностите на детето, Изследователски център Innocenti, Unicef/Save the Children, Флоренция, 2005, на разположение на <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/evolving-eng.pdf>, [17.02.2016].

⁴⁸ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, ал. 7

>> “ЗАСЛУЖАВАТ ЛИ МЛАДИТЕ ИЗВЪРШИТЕЛИ УЧАСТИЕ?”

“Те не са деца: те са само лишените от свобода.”

НАКАЗАТЕЛЕН ПОЛИЦАЙ
МЛАДЕЖКИ ЦЕНТЪР ЗА
ЗАДЪРЖАНЕ ИТАЛИЯ

Това изявление артикулира убеждението, че децата, които изтърпяват лишаване или нелишаване от свобода на първо място се разглеждат не като деца, а като "престъпници" или "задържани". Те се възприемат като лица, които умишлено са решили да поставят себе си "извън правилата на обществото". Това възприятие за децата изтърпяващи наказание отразява "наказателната култура", като нещо необичайно в системата за младежко правосъдие.⁴⁹ Този стереотип не успява да приеме детето като човек с уникална история и минало. Това може да бъде подвеждащо в смисъла на това да не се вземе предвид контекста и условията, които са изиграли роля и са довели детето до конфликт със закона, като например тяхната социализация, растящи в особено маргинализирани групи или ситуации на несигурен живот с малко перспективи за бъдещето или излагане на насилие от ранна възраст.⁵⁰ Разрешаването на участието на децата в младежката наказателно-съдебна система обаче не е акт на благотворителност за тези деца, които го "заслужават". Това е правно задължение по силата на международни и европейски стандарти и разумна инвестиция в рехабилитацията на деца, които са в конфликт със закона, тъй като по същество то насърчава своите развиващи се способности, социално включване и развитие в зряла възраст и независим живот (виж глава 5).

>> “ЗАПЛАХА ЛИ Е УЧАСТИЕТО НА ЮНОШИ В МЛАДЕЖКАТА СЪДЕБНО-НАКАЗАТЕЛНА СИСТЕМА ЗА СИГУРНОСТТА?”

“Проектите, които са в конфликт, сблъсък на приоритети на центъра: да се избягват проблеми в рамките на структурата. Основният проблем за изпълнението на участие в рамките на непълнолетни центрове за задържане е безопасността.”

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА МАЛОЛЕТНИ
ИТАЛИЯ

Сигурността често се счита за приоритет в наказателно-правосъдната система, включително и при центрове за задържане на младежи. Социалното участие на децата по време на задържането може да бъде ограничено, когато се приема, че представляват потенциален риск за сигурността.

⁴⁹ T. Hammarberg, Деца и младежкото правосъдие: предложения за подобрения, Страсбург, 19 юни 2009 г., на разположение на <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1460021> Авторът подчертава също така, че "често се твърди, че тежестта на престъплението и необходимостта от защита на обществената сигурност са императивни съображения. Това са основателни опасения. Въпреки това, ако напредъкът трябва да се постигне с този подход, също така е от жизненоважно значение, да се обясни по-ясно на широката общественост и политиките проблемите, които често изпитват младите правонарушители" (ап. 5.2) [17.02.2016].

⁵⁰ N. Roy-M. Wong, Младежко правосъдие. Съвременни концепции за работа с деца в конфликт със закона. Save the Children Англия, 2004, стр.11, на разположение на http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/save_jj_modern_concepts.pdf. Виж също Бележка 41 [17.02.2016].

Строга забрана на социалните дейности понякога е за предпочитане пред опитите да се приложат инициативи за участие. По същите причини, възможността да изтърпява мярка без лишаване от свобода може да бъде отказано на дете, което се смята за "социално рисковано". В центрове за задържане, полицаите, които задържат младежите, имат значителна роля за намаляване на тези рискове, както и да балансира нуждите на сигурността с правата за участие на деца, особено когато те успяват да се занимават с децата по положителен и конструктивен начин. Смесеното участие на децата при центрове за задържане на младежи, дори може да подобри сигурността, давайки чувство за дисциплинарни мерки и по този начин улеснява ролята на наказателните полицаи.

>> "ПОМАГАТ ЛИ ПРИ НАСЪРЧАВАНЕТО НА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ НАЛИЧИЕТО НА ПО-ГОЛЯМ БРОЙ ДЕЙНОСТИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ?"

"Участието на децата в дейностите рядко е 100% доброволно. Също така, тъй като участват в предложените от центъра дейности, това може да доведе до поредица от ползи спрямо отношението на социалните асистенти. Те често участват физически, но не по същество, те са там, защото би трябвало да са там. Това е една нарушена концепция за участие."

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
МЛАДЕЖИ ИТАЛИЯ

"В центъра съществува дългогодишна добра практика на театрални лаборатории. Въпреки това, мотивите на центъра могат да отговарят на волята на показване на определен образ и управлението на центъра на външната среда."

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
МЛАДЕЖИ ИТАЛИЯ

"...трябва да се каже, че музикалната стая с всички инструменти, например, винаги е затворена и не може да се използва от децата."

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
МЛАДЕЖИ ИТАЛИЯ

Участието на деца изтърпяващи лишаващи или нелишаващи от свобода мерки не винаги е автентично или ефективно и дейностите понякога са им наложени. Инициативите по участие може, в някои случаи, да бъдат инструмент, да служат на други интереси, различни от тези на децата. Това се смята за доказан подход за участие.⁵¹ Управлението на центрове или съоръжения за задържане за алтернативни мерки биха могли да насърчават дейности за участие предимно с интерес да се демонстрира добро управление и социална ангажираност, както и да се получи обществено или политическо признаване. Важна цел на участието е обаче неговото положително влияние върху процеса на рехабилитация. Когато се оценява напредъка на детето към рехабилитация, е важно да се разгледа не само записване на детето в дейности, но също така и от вида и качеството на участие на детето и влиянието на рехабилитация на детето и социалното включване.

>> "ИЗИСКВА ЛИ УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА МНОГО РЕСУРСИ В КОНТЕКСТА НА ЗАДЪРЖАНЕТО НА МЛАДЕЖИ?"

"В центъра има дългогодишна добра практика на театрални лаборатории. [...] Това е дейност, която започна успешно преди много години, и която засяга и двете страни - деца и външни хора, които могат да участват като аудитория. Това показва, че ако има воля, нещата може да се направят: в този случай театър. [...] Това е наистина въпрос на воля."

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
МЛАДЕЖИ ИТАЛИЯ

"Насърчаваме участието до степен, която системата ни позволява."

ПРОФЕСИОНАЛИСТ
ИСПАНИЯ

Повечето от специалистите и служителите, които са участвали в консултациите по Проект ДВНАНАДЕСЕТ отбелязват, че финансовите средства и инструментите за насърчаване на участието на кадри в младежката наказателно-правосъдна система са ограничени и, че това е от значение за правилното и надеждно функциониране. Ограничени ресурси и персонал се отнасят особено до Центровете за задържане на младежи и пречат на осъществяването на дейности с и за децата и младежите. Опитът показва обаче, че ръководството и персонала на центрове за задържане на младежи, които разбират значението на участието на децата могат да направят една съществена разлика, дори и с малки жестове и малко ресурси, в намиране на иновативни решения. Когато публичните средства са оскъдни, участието на общността и гражданското общество може да помогне, например чрез програми и инициативи, които позволяват и насърчават участието на външни организации и доброволци, като се отдава дължимото внимание на проблемите на сигурността и най-добрите интереси на засегнатите деца.

51 R.A. Hart, Участието на деца: От символично участие на гражданството, Unicef, 1992. На разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf, [17.02.2016]. Според този автор "отношението на символично участие" се отнася до "случаи, в които на деца очевидно им е даден глас, но в действителност има малък или никакъв избор за това, или стила на общуване е такъв, че дава малко или никаква възможност за формулиране на собствено мнение" (ап. 9).

5. СЛУЧАЯТ ЗА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ В МЛАДЕЖКАТА НАКАЗАТЕЛНО- ПРАВОСЪДНА СИСТЕМА: **ПРИЗНАНИЕ, ОТГОВОРНОСТ, РЕХАБИЛИТАЦИЯ**

Както посочихме в Глава 1, правото на детето да бъде изслушано (КПД, член 12) е тясно свързано с другите човешки права на детето, предоставени по силата на конвенцията, които са взаимозависими и неделими. Принципът на участие е важен интерпретативен ключ на Конвенцията на ООН за правата на детето и неговата цялостна система за защита и насърчаване на правата на децата. Тя ориентира тълкуването и прилагането на Конвенцията към истинска перспектива, в която детето се разглежда като център.

В контекста на младежката наказателно-правосъдна система, участието на децата може да придобие основна роля. По-специално, то може да помогне да се даде смисъл на присъдите на лишаване или несвързани с лишаване от свобода, както и разпоредените мерки и възможностите, които те представят за дългосрочното развитие на детето. Чрез участие, децата могат да поемат ролята на герои в тяхната собствена рехабилитация и социална интеграция. Този процес може да помогне на децата да разберат своята отговорност за собствените си действия, да поемат отговорност и да бъдат признати и уважавани от другите като членове на общността.

Важно е да се подчертае, че ефективното и пълноценно участие на децата в младежката наказателно-правосъдна система е двупосочен процес. Той изисква динамична реципрочност и взаимно изслушване, разбиране и уважение. Ефективното участие е споделен опит, който изисква от лицата, заобикалящи детето да развиват нагласи, съзнание и способност да ангажират активно децата и да се включат в занимания с тях.

>> **ПРИЗНАНИЕ**

Възможностите за участие позволяват на децата, специалистите и служителите в областта на младежкото правосъдие да си взаимодействат и да си сътрудничат, демонстрирайки по този начин уважение един към друг и да получат признанието на другия. Когато специалистите и служителите влязат в диалог с деца и чуят техните възгледи, те могат да разберат по-добре своите гледни точки, нужди и конкретни ситуации. Те осъзнават, че детските нужди, стремежи и приоритети могат да бъдат различни от тези на възрастните. Смесеното участие на детето позволява специалистите и служителите също да признават и подобряват отделните положителни ресурси на деца. Въз основа на това, специалистите и служителите, заедно с децата, могат да проектират повече мерки към децата в рамките на младежката наказателно-правосъдна система.

Участието, също така, може да даде и възможност на детето да разбере по-добре неговите развиващите се способности, умения и потенциал. Смесеното участие и доверен диалог между професионалисти, длъжностни лица и деца, следователно може да помогне на детето да получи по-добро разбиране и признаване на неговата личност, т.е. на собственото си "аз". Това е от съществено значение за подпомагане на деца, с цел да се еманципира от стереотипи и детерминирани възгледи за техните възможности и перспективи за бъдещето, които често са повлияни от социалното, културното или националното минало на детето и неговото семейство. Чрез взаимодействието с възрастни и връстници, децата могат да научат нови умения, да открият своите таланти, както и да се запознаят с тях и да ги развият.

Този процес на получаване на признание и уважение е реципрочно: той генерира диалог и приемане между детето, което е в конфликт със закона и обществото или общността. Той позволява наличие на идентичности, да се появят истории, да излязат и да се изяснят конкретни обстоятелства, които съпътстват живота на детето и да бъдат разбрани. Когато формират и изразяват тяхното мнение и експериментират с изслушване и внимание от страна на възрастните, децата са насърчавани да се оценят и да (възвърнат) придобият самочувствие и доверие, както и доверието на други хора.

>> **ОТГОВОРНОСТ**

Възможностите за децата да участват им дава възможност да бъдат герои на собствения си живот, дори и в сложния контекст на лишаване от свобода. Децата, които имат възможност да се включат и да упражняват правата си за участие, имат по-добри шансове да придобият нарастващо чувство на отговорност. Чувството отговорност за неговия настоящ живот и бъдещето на детето зависи и от степента, в която детето се идентифицира с него или спрямо неговата лична грижа и рехабилитационен план, разработени в контекста на младежката наказателно-съдебна система, както и в каква степен детето се ангажира с този план. За да се засили ангажираността на детето към плана, от съществено значение е, детето да е част от развитието и периодичния преглед на този план, като по този начин детето получава усещането, че неговите или нейните възгледи са чути и взети под внимание при разработването и изпълнение на плана.⁵²

Когато децата разберат, че са признати и им се вярва като на активни и способни членове на общността, те вероятно ще оценят, че действията им оказват влияние върху други хора в общността.⁵³ Когато децата усещат, че мнението им се взема на сериозно, те могат да развият своя капацитет, който да се отрази върху тях и да разберат това, което те могат или трябва да направят като членове на общността.

Докато участието може да подкрепя децата в развитието на чувство за отговорност, ролята на другите участници в младежката наказателно-правосъдна система също е толкова важна за този процес. Те включват съдии, адвокати, полицаи, социални работници, педагози и членовете на семейството на детето.

⁵² Виж G. De Leo, *Responsabilità, definizioni e applicazioni nel campo della giustizia minorile*, в *Giovani, responsabilità e giustizia*, G. Ponti (a cura di), Milano, 1985, където авторите подчертават, че също така много малки деца са в състояние да участват и да допринасят за общността и обществото (стр. 57).

⁵³ Виж M. Cowden, *Капацитет, претенции и правата на децата*, в *съвременната политическата теория*, 2012, 11, 4, стр. 362-380.

В по-широк смисъл, политиките и гражданското общество също играе роля, включително и медиите. Тези участници са важни за рехабилитацията на детето и социалното включване, тъй като могат да допринесат значително за предотвратяване на детето да попадне в конфликт със закона отново. Както беше отбелязано от Комитета по правата на детето в Общ коментар № 10 за правата на децата в младежкото правосъдие, "... една политика за младежко правосъдие, без да има пакет от мерки, насочени към превенцията на младежката престъпност, страда от сериозни недостатъци."⁵⁴

>> РЕХАБИЛИТАЦИЯ

Процесите на участие играят основна роля за рехабилитацията и социална интеграция на деца, които изтърпяват присъда с лишаване или нелишаване от свобода. Те могат да придадат на наказателните мерки, чувството, че чрез подкрепа на детето доброволно да се откаже от криминогенната обстановка може да се (пре) създават положителни връзки и отношения между него и обществото. Смисълът на рехабилитацията и социална интеграция е да се даде възможност и насърчаване на децата и младите хора да бъдат активни членове на общността, за да допринесат със собствените си ресурси и умения, и да се предположи тяхната конструктивна роля в обществото. Това може да бъде постигнато в резултат на взаимния характер на процеса на рехабилитация, която създава усещане за принадлежност и дава възможност на децата да се чувстват приети от общността, от която те са "част".

Специалистите и служителите в младежката наказателно-правосъдна система предоставяват важна подкрепа за рехабилитацията на детето и социалното му включване. Техният ангажимент за (пре) създаване на мрежи за социална подкрепа, отправни точки и положителни взаимоотношения около детето е от съществено значение за момента, в който детето започва да изтърпява наказание за лишаване или нелишаване от свобода до момента, в който рехабилитацията и социалната му интеграция е напълно постигната.

Освен това, съществуващите изследвания предоставят доказателства, че децата в контекста на социалната маргинализация и изключване, които имат ограничени възможности да се възползват от услугите за социална защита, представят мнозинство в младежката наказателно-съдебна система.⁵⁵ Децата в конфликт със закона често са изпитвали социална и културна изолация в миналото си, лоши условия на живот и ограничени услуги за социално подпомагане. Както Комитетът на ООН за правата на детето отбелязва, съществува риск, че младежката наказателно-правосъдна система се представя като част и подсилване на една структура или де факто дискриминация.⁵⁶ Моделите на де факто дискриминация са до известна степен, създадени от непоследователно планиране и изпълнение на политиката.⁵⁷

⁵⁴ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10, 2007, Правата на децата в младежкото правосъдие, ал. 17.

⁵⁵ Виж, сред другите, съвместния доклад на Службата на Върховния комисар за правата на човека, Службата на ООН по наркотиците и престъпността и Специалния представител на Генералния секретар по превенция на насилието срещу деца и отговори на насилието срещу деца в рамките на системата за младежко правосъдие, 27 юни 2012, A/HRC/21/25, на http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A-HRC-21_25_EN.pdf което потвърждава, чет "Има допълнителни групи от деца, които често преобладават в системата на наказателното правораздаване, които не трябва да бъдат там и за които трябва да бъдат осигурени подходящи грижи и защита. Те включват деца с психични проблеми, деца с проблеми със злоупотреба с вещества, деца, нуждаещи се от грижи и закрила и непридружени деца. С премахването на тези деца от системата на наказателното правораздаване потенциалът за намаляване на насилието срещу тях ясно се увеличава." (ч. 16).

⁵⁶ Изразът "де факто дискриминация" тук служи като "социално състояние на малцинствена група". Вижте L. Re, Структурна дискриминация и даптолизъм в САЩ и европейските системи в затворите, в Jura Genium, 2007 г., на разположение на: <http://www.juragenium.org/forum/face/en/re.htm>.

⁵⁷ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10, 2007, Правата на децата в младежкото правосъдие, ал. 6.

В рамките на центрове за задържане на младежи, риска от маргинализация и изключване на определени групи деца е толкова реален, колкото в рамките на общностите. Някои от децата и професионалистите които участваха в консултациите по Проект ДВАНДЕСЕТ отбелязаха, че интересите на децата, принадлежащи към специфични социални групи, рядко са адресирани по подходящ начин в рамките на системата за младежко правосъдие.

Малцинственото или имиграционното минало и джандър въпроси, например, не винаги се отчитат надлежно, за да се гарантира, че специфичните нужди и правата на всяко дете са разгледани.⁵⁸

Обсъждане на фокус група, проведено с професионалисти в италианския център за задържане разкри, че някои деца възприемат центъра за задържане като по-добро място, в сравнение с мястото, на което са живели преди. Особено децата, които преди това са претърпели насилие в семейството или общността, споделиха това мнение. Някои деца са претърпели системно изключване от възможности и права, които са довели до чувство на социална изолация. Ето защо, психолог на същата институция, отбеляза, че "понякога, децата биха искали да остана тук, в затвора". Това твърдение изразява парадоксална ситуация: детето губи свободата си, но все още възприема центъра за задържане, както по-безопасно място, в сравнение с "отвън". Това се случва, защото детето все още няма положителни и поддържащи отправни точки в общността и обществото не успява да осигури социално включване, безопасността и развитието на децата, по-специално на маргинализираните и изключените групи, както и не е в състояние да предложи жизнеспособни перспективи за деца.⁵⁹

Тези наблюдения водят до по-широк размисъл за ролята на общността, която може да даде възможност на децата и младите хора да се превърнат в част от нея, независимо от техните национални, социални, културни или религиозни среди или статус. Сензитивирането на общности към значението на участието може да помогне за активиране на предпазна функция и функцията за овластяване на обществото и да се гарантират на децата и младите хора грижи и внимание, както и конкретни перспективи за бъдещето им. Всичко това е от съществено значение за подпомагане на рехабилитационния процес на деца, които са били в конфликт със закона.

⁵⁸ Виж Модела за стратегия на ООН и практически мерки за премахване на насилието срещу деца в областта на превенцията на престъпността и наказателно правосъдие, приета от Общото събрание през 2014 г. A/RES/68/189, на разположение на http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Model_Strategies_violence_children.pdf, [17.02.2016].

⁵⁹ Коментар направен от участници в консултации по Проект ДВАНДЕСЕТ, Италия, 2015 Виж също: R. Rosolini, *Minori immigrati in istituto penale. Proposte educative ispirate al principio dell'ibridazione culturale*, in *Minori e Giustizia*, 3-4, 2002, стр. 150.

6. УЧАСТИЕТО НА ПРАКТИКА: НАЧИНИ ЗА СМИСЛЕНО УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА

Този раздел дава насоки за това как да се насърчи и да се даде възможност за участие на децата, които изтърпяват присъди с лишаване или нелишаване от свобода на практика, по начин, който е смислен и ефективен. Разделът следва структурата на насоките, разработени от Комитета по правата на детето в своя Общ коментар № 12 относно правото на детето да бъде изслушано. Общият коментар описва основните съображения, необходими за изслушване на деца и други контексти на участието на децата (виж каре 8).⁶⁰

Следните практически индикатори се основават на примери и препоръки, споделени от професионалистите и служителите, които са участвали в Проект ДВАНАДЕСЕТ. Те не се стремят да бъдат универсални или изчерпателни. Тяхното изпълнение зависи от националната младежка наказателно-правосъдна система, в специфичния контекст на център за задържане или съоръжение за алтернативни мерки и ситуацияите и нуждите на засегнатите деца. Ръководството представено в този раздел може да информира за развитието на по-подробни и контекстно-специфични инструменти.

ОСНОВНИТЕ СЪОБРАЖЕНИЯ ЗА ЕФЕКТИВНО И СМИСЛЕНО УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА ⁶¹

В своя Общ коментар № 12 относно правото на детето да бъде изслушано, Комитета по правата на детето препоръчва, че участието на децата трябва да отговаря на следните изисквания, за да бъде ефективно и смислено. То трябва да бъде:

А. Прозрачно и информативно

Б. Доброволно

В. Уважително

Г. Релевантно

Д. Подходящо за деца

Е. Включващо

Ж. Подкрепено от обучение

*З. Безопасно и чувствително
към риска*

И. Отговорно

КАРЕ № 8

⁶⁰ Виж Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, CRC/C/GC/12, ООН, 2009, пар. 134, букви от А до И.
⁶¹ Виж бележка 57.

ОСНОВНИТЕ СЪОБРАЖЕНИЯ ЗА ЕФЕКТИВНО И СМИСЛЕНО УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА ИЗТЪРПЯВАЩИ ПРИСЪДИ ЗА ЛИШАВАНЕ ИЛИ НЕЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

- >> **А. УЧАСТИЕТО ТРЯВБА ДА Е ПРОЗРАЧНО И ИНФОРМАТИВНО** предоставяне на информация на децата за процеса и целта на участието, на език, който те разбират, с дължимото внимание на разнообразието от децата, въпросите свързани с пола и други индивидуални нужди:

Участието във всяко съдебно или административно производство може да бъде смислено и ефективно, само когато детето е информирано за процедурата, наясно е с целта ѝ и разбира процеса и последиците от негово участие. За тази цел е важно да се даде възможност на детето да търси, получава и разпространява информация, да се използва лексика, с която децата са запознати и лесно да се разбере и да се отдаде дължимото внимание на социално-културната среда на детето. Всички етапи на процедурата и на съответните процеси на вземане на решения трябва да бъдат прозрачни, което позволява на детето и неговия законен представител, да разберат и да направят преглед на предприетите мерки, за да поискат разяснения относно правната логика, където е приложимо. Прозрачността също е предпоставка за детето, да поиска решението да бъде преразгледано или обжалвано. Техническият език и терминология, сложните процедури и формалности, които са предписани от наказателния кодекс го правят често трудноразбираем за децата, да разбират напълно смисъла на техните правни положения, които биха могли да намалят възможностите им да участват ефективно.

“В неговия [момче от център за задържане] опит, различните съдебни представители не са били нито ефективни, нито добронамерени към него. На първо място, съдията не е взел писмото, което той пише, под внимание. Също така, два различни адвоката са участвали, като първия дори не се интересува от неговия случай [...]. След това му е назначен нов адвокат, който е бил много по-ефективен и приятелски настроен. Момчето се чува с новия си адвокат всяка седмица и адвокатът се уверява, че детето е добре информирано и, че знае от бъдещите си възможности.”

ДЕТЕ ОТ ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ

БЕЛГИЯ

- ✓ Важно е да се осигури на детето цялата необходима информация относно неговото правно положение и да се обсъдят с него всички възможни действия, които могат да бъдат предприети, като например възможността за преобразуване на наказанието от лишаване от свобода до нелишаване от свобода. За тази цел, също така, е важно да се дадат на детето инструменти за разбиране на системата за младежко правосъдие и съответното законодателство, например чрез използването на лесен начин за четене на книги и материали с илюстрирана информация.

- ✓ При пристигането си в центъра за задържане на непълнолетни или съоръжението за алтернативни мерки, на детето трябва да се дадат копие от правилата, важащи за институцията, информация за техните права и задължения. Преводи и помощ при тълкуването следва да бъдат достъпни за деца, които не владеят местния език. Детето трябва да има възможност да задава въпроси относно тези правила и да потърси разяснения и обяснения.
- ✓ Прозрачността изисква също така, всички съответни процеси, свързани с детето, като например изслушване или консултация с детето на индивидуалния му план за грижи, да са документирани. Процесите за вземане на решения трябва да документират как детето е било информирано, как мнението на детето е било чуто и взето под внимание и как е балансирано с други възгледи и интереси. Детето трябва да има достъп до тази документация, пряко или чрез представител.

>> **В. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА Е ДОБРОВОЛНО** със свободно и смислено участие на деца:

Възможността за децата и младите хора, които изтърпяват присъди за лишаване или без лишаване от свобода, да участват в различни сфери на дейност, е важно за тяхното личностно развитие и рехабилитация.

Дейностите могат да бъдат задължителни или доброволни и включват професионално обучение, спорт и отдих, изкуства, представяния и културни курсове. Някои дейности са задължителни, тъй като се считат за необходими за здравето, развитието и благосъстоянието и рехабилитация на детето. Важно е да се гарантира, че тези ползи са реални и ефективни, като консултацията със заинтересованите деца е важен инструмент, за да се провери това. Доброволното участие ще бъде застрашено, обаче, когато децата се страхуват, че изразявайки становището си, това ще доведе до негативни последици, например при изразяване на несъгласие.

“В рамките на ОИЗМ (Обществените институции за защита на младежта), дейностите, планирани от образователен проект [индивидуалния план за грижи] като курсове, спорт и други дейности, са задължителни и когато детето откаже да участва, най-често това се приема като причина за санкция. Установяване на участието като нещо задължително е, по наше мнение, срещу самия принцип на участие, което следва да има доброволен принцип.”

НАЦИОНАЛЕН ДОКЛАД ПО
ПРОЕКТ ДВАНАДЕСЕТ БЕЛГИЯ

“Бих искал да ни слушат повече, когато предлагаме идеи, например да спортуваме навън, когато е горещо, а не вътре в сградата.”

ДЕТЕ В ЦЕНТЪР ЗА
ЗАДЪРЖАНЕ
БЕЛГИЯ

- ✓ Специалистите и служителите в младежката наказателно-съдебна система трябва да оценят децата в "доброто им поведение" и техния напредък към рехабилитация и социална интеграция на цялостна и индивидуална база. За тази цел решенията и поведението на всяко дете трябва да се оценяват от гледна точка, която взема предвид индивидуалното положение, вижданията и нуждите на детето. Обобщените изводи трябва да се избягват, тъй като например в случаите, когато децата не са участвали в дейностите в рамките на центъра за задържане или съоръжението за алтернативни мерки, това не бива да се оценява автоматично по негативен начин, но трябва да се изследва, за да се разбере мотивацията на детето.
- ✓ Центрове за задържане и съоръжения за алтернативни мерки следва да предлагат добър баланс на дейности за децата, осигуряване на тяхното участие, а също така да им остава известна свобода на избор, когато става въпрос за свободното време, спорт и отдих и професионална или друга форма на обучение или работа. Възгледите на децата следва да бъдат изслушани и взети предвид при вземането на решение за избор на дейности, които могат да упражняват.

>> С. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА БЪДЕ УВАЖАВАНО

и да се отдава значение на възгледите на детето:

Съгласно член 40 от Конвенцията на ООН за правата на детето, дете признато за нарушител на наказателния кодекс има право да бъде третирано по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност на детето. Отношението към детето трябва да засили отношението му за правата на човека и основните свободи на другите. Трябва да се вземе предвид възрастта на детето и водеща цел за насърчаване на процеса на реинтеграция на детето.⁶²

Консултациите с деца са полезни, за да се оценят вижданията им за предлаганите дейности и да се разбере по-добре въздействието на дейностите, които съществуват на практика. Изслушването на идеите и предложенията на децата ще помогне да се изработят дейности, които са насочени към техните нужди и интереси и да се увеличат текущите и по-дългосрочните положителни резултати за децата. Консултациите, проведени в рамките на Проект ДВНАДЕСЕТ показват, че децата, изтърпяващи присъди свързани с лишаване или без лишаване от свобода, често чувстват, че техните мнения не се чуват или взимат предвид, а понякога дори не се искат.

62 чл. 40 (1) от Конвенцията на ООН за правата на детето, 1989 г. на разположение на <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx> [17.02.2016].

“Имам чувството, че действията ми и правилата са ми наложени и аз не разполагам с право на глас. Рап семинарът бе организиран въз основа исканията на младежите, но бе отменен, защото е използван много лош език.”

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ
НА ДЕЦА БЕЛГИЯ

“Рап семинарът, който поискахме, бе отменен заради твърде много обиди. Това е смешно, защото имаме много потисната омраза и това ще ни помогне да я изразим.”

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ
НА ДЕЦА БЕЛГИЯ

“Има отделено време за едно събрание, всяка седмица; Имам чувството, че ние не може да предложи свой собствен дневен ред.”

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ
НА ДЕЦА ИСПАНИЯ

- ✓ Правото на децата да участват трябва да се гарантира чрез разработване на инструменти и процеси на вземане на решения за съвместно участие, при които се търсят, изслушват и взимат под внимание възгледи на децата. По-специално, деца изтъпяващи присъди свързани с лишаване или без лишаване от свобода, трябва да имат възможност да участват в дейностите по планиране, включително при прегледа на правилата на центрове или съоръженията за задържане, където се прилагат алтернативни мерки.
- ✓ Персоналът и ръководителите на центрове за задържане на младежи или съоръженията за алтернативни мерки, трябва да гарантират правото на детето да бъде изслушано, да организират периодични срещи и консултации. Свободата на детето за изразяване следва да се гарантира и насърчава чрез креативни методи като театър или развлекателни дейности в открита и доверена среда, за да се гарантира, че предложените им услуги и дейности са смислени, подходящи и свързани с техните индивидуални ситуации и нужди.

- ✓ Деца, изтърпяващи наказание в център за задържане или съоръжение за алтернативни мерки, могат да бъдат насърчавани и подпомагани да развият собствен вестник или други вид медия, на местно ниво или на национално ниво, като форум, за да изразят мнението си, да се включат в дискусиите и да докладват за въпроси които са от интерес за тях и за околните общности, като всичко това се осъществява с необходимото внимание на техните интереси и съображения за сигурност.
- ✓ В рамките на центровете за задържане и съоръженията за алтернативни мерки, на идеи и предложения на децата трябва да се отдава значение, да бъдат подкрепяни и прилагани, когато това не пречи на съображения за сигурност, например предоставяне на деца на любимата им музика или да им се позволи да участват в подготовката и приготвянето на храна, със съответните необходими административни разрешителни.
- ✓ Важно е да се обсъдят важни решения с децата, като се обясни, кой е взел решението, на какво основание. Професионалистите трябва да гарантират, че всяко дете разбира причините в основата на правилата. Дискусии на важни решения дават възможност за обмен на мнения и това, от своя страна, увеличава информираността за разбиране и специфични нужди на детето, за да бъдат взети под внимание. Това може да осигури основа за иновативни и творчески решения.
- ✓ По време на срещите и консултациите между персонала и децата, които изтърпяват наказание, когато въпросите са особено чувствителни или конфликтни, може да бъде полезно да се включи външен и независим посредник.
- ✓ Анонимни методи, като например въпросници или поверителни консултации от външни или независими органи, следва да се прилагат редовно, за да се оцени качеството и полезността на дейности и предоставяните услуги. Тези методи могат да бъдат разработени заедно с децата, за да се повиши степента и качеството на тяхното участие.
- ✓ Деца, изтърпяващи присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода, трябва да бъдат периодично изслушвани за оценка на напредъка в изпълнението на индивидуалния му план за грижи. Резултатите от това допитване трябва да информира всички корекции, които могат да бъдат необходими за плана и неговото изпълнение. Мнението на детето се изслушва и обсъжда в мултидисциплинарна група от специалисти и служители, участващи в случая, включително и социалния работник и педагог, адвокат, наблюдаващия съдия и полицейски служител, по отношение на защитата на данните и правилата за поверителност.

>>

D. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА Е РЕЛЕВАНТНО

имащо значение и конкретна стойност за настоящето и бъдещето на детето:

Наказателните мерки и начина, по който те се изтърпяват, трябва да бъдат специално съобразени с развитието на способностите и със социалния, икономическия и културния контекст на отделното дете. Деца изтърпяващи наказание следва да участват активно в определянето на техните индивидуални планове за грижи. Следва да бъдат предвидени специални пространства и мерки за подкрепа на децата в развитието на техните умения и способности, като им помагат да изградят своя път към тяхната рехабилитация и социална интеграция в рамките на общността. Въпреки това, консултациите в страните, които са участвали в рамките на Проект ДВНАДЕСЕТ разкриха, че планираните дейности за деца и млади хора в младежката наказателно-правосъдна система често изглеждат да бъдат изключени от автентични интереси и потребности на децата, както и от социалния живот в общностите. Центровете за задържане на младежи и съоръженията за алтернативни мерки често са създадени като затворените центрове, които работят в изолация от общностите. Изолацията може да попречи на контакта и комуникацията между децата и младите хора в центровете и околните общности, което усложнява социалната реинтеграция на децата.

“На практика, децата възприемат, че те се третират само въз основа на тяхното състояние и извършеното нарушение. Те виждат себе си през очите на другите и по този начин се сблъскват с проблеми свързани със самоограничаването и самочувствието.”

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА МЛАДЕЖИ
ИТАЛИЯ

“По отношение на центъра за задържане на непълнолетни, има стена, създадена между "вътре" и "вън". Има проблем в комуникацията и участието от вътрешната към външната и от външната към вътрешната страна. Много е трудно, че външната страна участва в случващото се вътре. Гражданското общество няма никаква представа за това, което наистина се случва вътре в центъра, поради правилата, но и защото е много по-просто и по-удобно да се намали участието до минимум.”

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА МЛАДЕЖИ
ИТАЛИЯ

✓ На деца, изтърпяващи присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода, следва да им бъде разрешено да посещават общообразователни държавни училища и да продължат предишното си образование, в съответствие с най-добрите интереси на детето и съответните съображения за сигурност.⁶³

⁶³ Например, в Холандия, нощните центрове за задържане позволяват на младите хора да посещават училище, обикновено през деня. Вижте Т. Hammarberg, Деца и младежко правосъдие: предложения за подобрения, Страсбург, 2009 г., на разположение на https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1460021#P67_5249

- ✓ Децата, които изтърпяват присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода, могат да се възползват от възможностите да се включат в доброволната социална работа, когато са добре обучени и подготвени. Този опит може да бъде важен по няколко причини. Първо, той може да помогне на детето да поддържа връзка с общностите около центъра за задържане или съоръжението за алтернативна мярка. Участието в социалната работа може да даде възможност на детето обогати житейския си опит. На второ място, той може да помогне на детето да развие съответните социални и работни умения и мрежа, която би могла да бъде полезна и след освобождаването. На трето място, е важно да се насърчава самочувствието на детето, за да се даде на детето чувство за неговите умения и това, което то е в състояние да направи е непосредствена емоционална награда.⁶⁴
- ✓ Когато са подходящо обучени, на децата трябва да им се дава също така възможност за извършване на платена работа в рамките на центъра за задържане, съоръжението за постоянна грижа или в околните общини, за да се насърчи и улесни тяхната социална реинтеграция. Работният опит а) дава на децата възможност да приложат на практика своите умения; б) дава на децата икономическа награда; в) обогатява тяхната учебна програма; г) може да се продължи и след освобождаването, като това подкрепя тяхната социална реинтеграция и представлява важен възпиращ престъпността фактор.⁶⁵
- ✓ Системата за младежко правосъдие трябва да бъде силно ориентирана към подхода на възстановителното правосъдие, което е по-отворено за участие. Този подход трябва да се прилага след съдебна фаза.

ПОРЕД СЛУЖБАТА НА ООН ПО НАРКОТИЦИТЕ И ПРЕСТЪПНОСТТА:

“Възстановителен процес е всеки процес, при който жертвата и извършителя и, когато е уместно, всякакви други лица или членове на общността засегнати от престъплението участват заедно и активно в решаването на въпроси, свързани с престъплението, обикновено с помощта на посредник.”⁶⁶

“Цели за възстановително правосъдие:

- Възстановяване на реда в общността и мир и поправка на повредени връзки
- Осъжда престъпното поведение като неприемливо и потвърждава ценностите на общността
- Подкрепя на жертвите, дава им се глас, дава възможност за тяхното участие и справяне с нужди им
- Насърчава всички заинтересовани страни да поемат отговорност, особено нарушителите
- Идентифицира възстановителните и прогнозни резултати
- Предотвратява рецидив чрез насърчаване на промяна в отделните нарушители и улесняване на тяхната реинтеграция в обществото”⁶⁷

Служба на ООН по наркотиците и престъпността
Наръчник по програма за възстановително правосъдие
Ню Йорк, 2006

КАРЕ N° 9

- ✓ В центрове за задържане и съоръжения за алтернативни мерки е важно да се разработят индивидуални планове за грижа в тясно сътрудничество с детето, отговорен социален работник и педагог, както и в тясно сътрудничество със семейството и настойника или законен представител, когато е приложимо. Тези планове трябва да бъдат разработени в духа на една цялостна и базирана на правата на детето перспектива и ориентирана към социална реинтеграция и развитие на детето.
- ✓ Мерките трябва да се предприемат, за да включват социален контекст на детето и местната общност в дейностите на централите за задържане или съоръжения за алтернативни мерки. Членове на семейството на детето, колеги, частни и обществени сдружения, доброволчески организации и други заинтересовани лица на мрежата за социална подкрепа на детето може значително да подкрепят рехабилитацията и социална интеграция на детето.⁶⁸ Тяхното участие изисква внимателна оценка на риска и да се гарантира устойчивостта, че поддържащи ресурсите на социалната мрежа са мобилизирани, докато всички рискове са идентифицирани и смекчени, включително рисковете от злоупотреба. Тяхното участие е важно също така и след срока на присъдата, за да се гарантира непрекъснатата подкрепа за развитието на детето в зряла възраст и независим живот и след неговото освобождаване.
- ✓ Центрове за задържане и съоръжения за алтернативни мерки **не** трябва да бъдат създадени на изолирани места или по друг начин в изолация от обществото. Те трябва да дават възможност за контакти със семейството, колеги и други социални участници, които могат да помогнат и подкрепят детето по време на престоя в центъра за задържане или съоръжението за алтернативни мерки, както и след излизането му от тях.
- ✓ При избора на центъра за задържане или съоръжението за алтернативни мерки, или когато детето е прехвърлено в друг център или съоръжение, е важно детето да не се отстранява от познатия контекст, който би могъл да бъде от полза за неговата бъдеща реинтеграция.⁶⁹
- ✓ Консултирането се предоставя на детето, за да се подготви за времето на освобождаване и след това, включително чрез подкрепата на деца със същия опит, които са успели в прехода и са успели да се интегрират в обществото.⁷⁰

64 For experiences of community volunteering as alternative measure, see T. Hammarberg, Children and juvenile justice: proposals for improvements, Strasbourg, 2009, на разположение на https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1460021#P67_5249, par. 5.4

65 Виж Службата на ООН по наркотиците и престъпността, Правосъдие по въпроси, свързани с деца в конфликт със закона на модел за младежко правосъдие и свързаните коментари, ООН, 2013 г., член 66 - Възможности за работа, на разположение на https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving_Web_version.pdf [17.02.2016].

66 Службата на ООН по наркотиците и престъпността, Наръчник по програма за възстановително правосъдие, Ню Йорк, 2006, стр. 6, на разположение на https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf [18.02.2016]

67 Службата на ООН по наркотиците и престъпността, Наръчник по програма за възстановително правосъдие, Ню Йорк, 2006, стр. 10, на разположение на https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf [18.02.2016]

68 Съвет на Европа, Препоръка CM/Rec(2008)11 на Комитета на министрите към държавите-членки на Европейските правила за непълнолетни правонарушители подлежащи на санкции или мерки, 5 ноември 2008 г., чл. 83 и 104.5.

69 Виж препоръката на Комитета на министрите, CM/Rec(2008)11, на европейските правила за непълнолетни престъпници, подлежащи на санкции или мерки, ал. 5

70 Виж Hammarberg T., Деца и младежко правосъдие: предложения за подобрения, Strasbourg, 2009 г., на разположение на https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1460021#P67_5249 [18.02.2016]

71 Съвет на Европа, Насоки за детето правосъдие, приети от Комитета на министрите на 17 ноември 2010 г., на разположение на <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197> [accessed on 12.02.2016], дефиниране на "детското правосъдие" като "правосъдна система, която гарантира спазването и ефективното прилагане на правата на всички деца в най-високата постижима степен, като се имат предвид принципите, изброени по-долу и се отдава дължимото внимание за нивото на зрялост и разбиране на детето, и обстоятелствата по случая. Това е, по-специално, достъпна справедливост, подходяща за възрастта, бърза, усърдна, адаптирана да се фокусира върху нуждите и правата на детето, защита правата на детето, включително правото на справедлив процес, за да участват в производството и да го разбират, зачитане на личния и семейния живот и да почита достойнството" (II Дефиниция).

>> **Е. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА Е ПОДХОДЯЩО ЗА ДЕЦА,**
адаптирано към реалните нужди и правата на детето и се фокусира върху неговите най-добри интереси.⁷¹

Мерките, приети в центрове или съоръжения за алтернативни мерки за задържане на непълнолетни трябва да гарантират, че човешките права на детето, което изтърпява наказание, се зачитат напълно и са безопасни. Мерките трябва да бъдат ориентирани към нуждите на децата, изтърпяващи присъда, с дължимото внимание на най-добрия интерес на всяко отделно дете. На практика съществуват предизвикателства в уверение на това, че мерките и условията са подходящи за деца и основани на правата, както е видно от консултациите в страните, които са участвали в Проект ДВНАДЕСЕТ. Един въпрос, който беше повдигнат многократно е, строгия тъмничен затвор, който се наложи като дисциплинарна мярка в някои центрове за задържане. Единичната килия е в рязко противоречие с правата на участие на децата и техните човешки права и потребности, които са от значение за развитието в дългосрочен план и рехабилитация (виж каре 10).

**ЗАБРАНА ЗА СТРОГ ТЪМНИЧЕН
ЗАТВОР НА ДЕЦА**

Специалният докладчик на ООН за изтезанията е определил строг тъмничен затвор като "всеки режим, където затворник се държи в изолация от други (с изключение на охраната) за най-малко двадесет и два часа на ден" и призова правителствата да забранят тази практика.⁷²

Според специалния докладчик на ООН за изтезанията, строг тъмничен затвор на младежта представлява жестоко, нечовешко и унижително отношение и в някои случаи, изтезания. Комитетът на ООН за правата на детето, освен това препоръчва, че строг тъмничен затвор не трябва да се използва срещу деца.⁷³

Коментарите на Съвета на Европа за европейските правила за непълнолетни престъпници, подлежащи на санкции или мерки, посочват, че: "Всяко нарушение на човешкото достойнство трябва да бъде забранено. [...] Строг тъмничен затвор, лишаваш младите хора от социални контакти е пример за това, което трябва да се избягва."⁷⁴

Каре №10

*"Тук децата могат да бъдат изолирани в продължение на 15 дни. [...]
Тук изолацията е практиката."*

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
НЕПЪЛНОЛЕТНИ
ИТАЛИЯ

⁷² Специалния докладчик за изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание, Междинен доклад на специалния докладчик за изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание, 77, Документ на ООН. A/66/268 (5 август 2011) (от Juan Mendez), на разположение на <http://solitaryconfinement.org/uploads/SpecRapTortureAug2011.pdf> [18.02.2016].

⁷³ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 за правата на детето в младежкото правосъдие, ал. 89

⁷⁴ Коментар на европейските правила за непълнолетни престъпници подлежащи на санкции или мерки, Съвет на Европа, 2008, правило 7, CM(2008)128 допълнение 1, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Commentary_Rec_2008_11E.pdf [18.02.2016].

“По време на втория си престой тук, О. [...] често имал проблеми с преподавателите, което води до по-строго наказание, като например 18-дневен период на изолация в стаята му. В рамките на тази мярка, която може да се квалифицира като наказателна, а не образователна, младежът бил принуден да стои в стаята си сам от 7 часа сутринта до 21:00 без матрак или нещо, което да го ангажира по време на първите няколко дни, без книга дори. Преподавателите е трябвало да проверяват младежа на всеки два часа, но всичко, което направиха бе за кратко да хвърлят по един поглед в стаята през вратата, без дори да говорят с О. [...] Според психолога, злоупотребата с власт на преподавателите е резултат от липса на средства и обучение в рамките на трансформация на конфликта. В неспособността си да отговорят на едно младо “бунтовническо” поведение, преподавателите са склонни да изберат най-лесният вариант, който е да заключат лицето, да престанат да говорят с него и да го спрат дори да се радва на правата си.”

ОБЩЕСТВЕНА ПСИХОЛОГИЧЕСКА
ИНСТИТУЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА
МЛАДЕЖИ БЕЛГИЯ

“Бихме искали на нашата баня да бъде сложена врата”

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
НЕПЪЛНОЛЕТНИ
ИТАЛИЯ

“Наистина бих искал да имам нормална врата (не вратата обкована с желязо като портата) най-малко в стаите на общежитието.”

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
НЕПЪЛНОЛЕТНИ
ИТАЛИЯ

Отделна правосъдна система, със специализирани съдилища или съдебни палати, специфични процедури и институции, конкретно посветени на децата и младите хора в конфликт със закона, следва да е налице.⁷⁵

⁷⁵ Съвет на Европа. Насоки на детското правосъдие, 2010, Люксембург, 2012, ап. 63 “Доколкото е възможно, специализирани съдилища (или съдебни палати), следва да установят процедури и институции за деца в конфликт със закона. Това може да включва създаването на специализирани звена в полицията, съдебната власт, съдебната система и прокуратурата”. Това е подчертано тук, въпреки че някои страни-членки на Съвета на Европа вярват, че децата могат да бъдат задържани с възрастни в определени случаи (това ще улесни посещения от родители, например), чл. 37 от Конвенцията за правата на детето, ясно посочва, че “всяко дете, лишено от свобода, да бъде отделено от възрастните освен ако се прецени в най-добрия интерес на детето, да не го правят” (буква. с).

- ✓ Изслушванията по делото трябва да бъдат провеждани от същия съдия и трябва да бъдат адаптирани към възрастта и способността на детето да остане фокусирано.⁷⁶
- ✓ Всички специалисти трябва да отделят повече място за диалог с детето в конфликт със закона, да говорят с него в уместни и адекватни пространства.
- ✓ Важно е да се създадат отделни стаи в центровете за задържане и съоръжения за алтернативни мерки, посветени на диалога между детето и посетителите, включително юристи. Тази стая трябва да гарантира неприкосновеността на личния живот, адекватна среда за детето и физическо разстояние от места, които пречат на всичко това.
- ✓ Подобавашо внимание трябва да се обърне на нуждите на децата по отношение на привързаността в центрове за задържане и съоръжения за алтернативни мерки, например да се дава възможност на децата да посетят домовете си, позволявайки присъствието на домашни любимци, винаги с необходимото внимание по отношение на най-добрите интереси на детето, както и по отношение на безопасността и сигурността.
- ✓ Личният живот на децата и младите хора, които изтърпяват присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода, следва да се зачита и защитава с дължимото внимание на необходимите съображения за сигурност, като например гарантиране на уединение в баните, като същевременно се гарантира, че употребата на баня е безопасна за всяко дете.
- ✓ В рамките на центровете за задържане и съоръжения за алтернативни мерки, подходящите помещения за външни и вътрешни дейности трябва да бъдат гарантирани, за да се помогне на децата да подобрят своите социални умения и релационни умения и за облекчаване на напрежението.
- ✓ Подходящи места трябва да бъдат гарантирани за момичета, изтърпяващи присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода, които са млади майки, като им се дава възможност за достъп до детски площадки и други съоръжения, свързани с техните деца, под ръководството на възпитател или друг подходящ персонал⁷⁷

>> **F. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА БЪДЕ ВКЛЮЧАЩО**

като се взема предвид социално-културните измерения и всички форми на изключване, маргинализация и дискриминация, които могат да повлияят на детето, включително и съдържанието на структурна дискриминация.⁷⁸

Мерките в младежката наказателно-съдебна система трябва да се ръководят от принципа на недопускане на дискриминация, като се постановява по силата на член 2 от Конвенцията на ООН за правата на детето. Правото на недискриминация също е силно залегнало в международни европейски и национални закони.

Гарантиране на недискриминация на практика, обаче, не означава, че всички деца са третирани еднакво. В някои случаи се изисква специално внимание на индивидуалната ситуация и минало на детето, когато се призовава за положителни действия за предотвратяване на дискриминация, маргинализация и изключване, като се насърчава социалното включване. В контекста на младежкото наказателно правосъдие, националната, социалната и културната среда на детето, неговото семейство, религия, език, пол и полова идентичност и принадлежност към малцинствена група, биха могли да бъдат от значение и трябва да се вземат под внимание докато детето изтърпява присъда и във фазата на възстановяване.

Децата не са включени в дейности, които им позволяват да се изградят нещо навън или да се интегрират след напускане на центъра; или дейности, които имат за цел да им се даде възможност да имат по-добър живот от този, който те са имали преди да пристигнат в центъра. Набор от дейности, които са подходящи или изглеждат да са подходящи са достъпни само по време на престоя им в центъра.”

ДОБРОВОЛЕЦ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА НЕПЪЛНОЛЕТНИ
ИТАЛИЯ

“Беше ми предложена възможността да водя културна дейност под ръководството на учител, за да се подчертае културата на страната на произход на задържаните младежи. Те представят своята страна и тяхната култура на други млади хора.”

ДЕТЕ
ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА
НЕПЪЛНОЛЕТНИ
БЕЛГИЯ

Активното участие на квалифицирани културни медиатори може да бъде важно, за да се улесни комуникацията между специалисти и служители и деца с различен национален, културен или малцинствен произход. Културните медиатори могат да улеснят смисления диалог, да помагат да се избегнат недоразумения и да се предотврати по този начин, децата от различни среди да бъдат маргинализирани, изключени или заклеймявани.

- ✓ Важно е да се даде на децата възможност да упражняват своята религия, осигурявайки им адекватни места за това, което дава възможност на детето да спазва специални диети по религиозни причини и да му помогне да бъде в контакт с местната общност с един и същ национален, езиков, културен или религиозен произход.
- ✓ Необходимо е да се разработят алтернативни мерки, които не изключват деца от различни среди или обострят тяхната маргинализация на база икономически, социални или културни причини. В някои случаи, например, деца от чужбина или деца с имиграцията или малцинствен произход не могат да се насладят на алтернативните мерки, предвидени от националното законодателство, поради липсата им на семейна подкрепа и мрежи за социална подкрепа.
- ✓ Центровете за задържане и съоръжения за алтернативни мерки трябва да бъдат добре подготвени за оказване на помощ на деца с физически и умствени увреждания.⁷⁹
- ✓ Междукултурните работни срещи трябва да се насърчават по творчески и привлекателен начин в центровете за задържане и съоръженията за алтернативни мерки с цел да се насърчи и да позволи на децата и младите хора да изразят своите различни културни и национални идентичности и да споделят своя опит и убеждения, които могат да включват също така и общността отвън.
- ✓ В центровете за задържане и съоръженията за алтернативни мерки, активното участие на специалисти, служители и доброволци от различни национални, културни, религиозни или други среди, трябва да бъде насърчавано, като например културни посредници или други професионалисти и доброволци с имиграционен или малцинствен произход.

>> **Г. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА Е ПОДКРЕПЕНО ОТ ОБУЧЕНИЯ** задължително, постоянно и по време на работа, с цел улесняване на мултидисциплинарното и междуведомственото сътрудничество:

Обучението е от основно значение, за да се изостри чувствителността на специалистите и служителите в младежката наказателно-правосъдна система по отношение правата на детето, включително правата на участие на деца. Квалификацията на специалистите и служителите обикновено е специфична за техните мандати, като сигурност, образование, правно представителство или социални услуги. Макар че тези мандати са от съществено значение за контекста на младежкото наказателно правосъдие, всеки отговаря само за специфични аспекти на ситуацията и нуждите на детето. С цел да се постигне по-цялостно разбиране на ситуацията и нуждите на детето, всички тези участници трябва да общуват и работят заедно. Насърчаване на мултидисциплинарното и междуведомственото сътрудничество в младежката наказателно-правосъдна система е важно, за да се

интегрират опита на различни специалисти и служители и да се даде възможност на по-координирани услуги и подкрепа на засегнатите деца. Мултидисциплинарното и междуведомственото сътрудничество може също да улесни участието на детето, като се гарантира, че неговите възгледи са чути и взети предвид от всички заинтересовани страни. Подкрепата за дългосрочното развитие и рехабилитация на детето изисква също добро сътрудничество между служителите, наети в рамките на центровете или съоръженията за алтернативни мерки и доставчици на услуги, работещи в дома на детето в общността.

Специалистите и служителите, които работят с и за деца в младежката наказателно-съдебна система трябва да имат достъп до обучение, включително професионално и академично обучение и обучение на работното място. Националните и международните стандарти, отнасящи се до деца и младежко правосъдие са важни елементи, за да бъдат разгледани в стандартната учебна програма и непрекъснатото професионално обучение за развитие.

Въпросите за чувствителната към деца комуникация, инструментите и методите за подпомагане на участието на децата трябва да бъдат включени в дневния ред. В допълнение, необходимо е специално обучение, за да се насърчи разбирането на ползите от мултидисциплинарното и междуведомственото сътрудничество за професионалисти / служители и детето, както и как да се постигне на практика.

„Ние работим с родители в центъра за задържане, но сме сигурни, че има нужда от работа с тях извън центъра. Ние сме център, който изпълнява съдебни мерки и работа в общността, което съответства на друга част от системата за младежко правосъдие.“

**ПРОФЕСИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА
ЗАДЪРЖАНЕ НА МАЛОЛЕТНИ
ИСПАНИЯ**

- ✓ Създаването на мултидисциплинарни екипи и междуведомствени подходи трябва да бъде насърчавано, включително и чрез съответното обучение.⁸⁰
- ✓ Важно е да се организират редовни срещи между всички съответни специалисти и служители, както и с участието на детето, за да се гарантира ефективно сътрудничество и обмен на информация, точно спазване въпроси, свързани с поверителността и защитата на данните.⁸¹
- ✓ Важно е да се увеличат поводите за срещи, особено между полицейските служители и възпитателите, за да споделят опит, да се установят общи практики и образователни директиви за насърчаване на участието на деца в рамките на центровете за задържане.

⁷⁶ Съвет на Европа, Насоки за детското правосъдие, 2010, чл. 66-67.

⁷⁷ Виж Правилата на Банкок, Правила на ООН за третиране на жените затворници и мерките, несвързани с лишаване от свобода за жени правонарушители, 2010, Част II Бременни жени, кърмачки и майки с деца в затвора (правила 48-52) на разположение на http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/United_Nations_Rules_for_the_Treatment_of_Women_Prisoners_and_Non-custodial_Measures_for_Women_Offenders_the_Bang-kok_Rules.pdf [18.02.2016].

⁷⁸ Този раздел особено разглежда деца, които идват от уязвими условия на живот. По-специално, Комитетът по правата на детето, Общ коментар № 7 Прилагане на правата на децата в ранна детска възраст, CRC/C/GC/7, ООН, 2005 г., заявява, че "малките деца са особено уязвими по отношение на вредите, причинени от ненадеждни, несъвместими отношения с родители и настойници, или растат в крайна бедност и лишения, или са обработени от конфликти и насилие, или прогонени от домовете си като бежанци, или произволен брой други бедни в ущърб на тяхното благосъстояние." (ап. 36)

⁷⁹ Виж Център за сътрудничество на деца с умствени увреждания, Международни стандарти за достъп до правосъдие за деца с умствени увреждания и Констатации от десет държави-членки на ЕС, 2015 г., на разположение на http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/access_to_justice_children_ws2_standards_and_findings_english.pdf който твърди, че "в Европа, деца с умствени увреждания [...] са непропорционално представени като ответници в правосъдните системи за непълнолетни" (стр. 7). [18.02.2016]

✓ Има спешна нужда от задължително, текущо и специализирано обучение за педагози, социални работници, полицейски служители, адвокати, съдии, както и за персонала и мениджмънта на центровете за задържане и съоръженията за алтернативни мерки с цел повишаване на техните знания, инструменти и методологии към по-пряк контакт с децата и младите хора в центровете / съоръжения. Обучението следва да насърчава мерките и третирането, които са чувствителни към деца, за предотвратяване на нарушения на правата или злоупотреба на децата, както и да поощряват подходящото докладване и последващи действия в случаи на злоупотреба. Обучението трябва да изостри чувствителността на специалистите и служителите, за да разбират и да се справят със сложните ситуации и потребности на децата и младежите в цялостен начин, включително използването на подходи за участие за подпомагане на рехабилитацията и социалната интеграция.

>> Н. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА Е БЕЗОПАСНО И ЧУВСТВИТЕЛНО КЪМ РИСКА

в състояние да следи за спазването на правата на децата, за да се осигурят ефективни механизми, с внезапни мерки за подаване на жалби за деца в уязвимо положение или които са изложени на риск от дискриминация, насилие или злоупотреба:

Много деца, изтърпяващи присъди свързана с лишаване или неливашване от свобода идват от условия, характеризиращи се с високи нива на престъпност, насилие и тормоз. Мерки за превенция на престъпността не винаги се прилагат, или не са ефективни, така че децата често растат в силно рискови среди с ограничени перспективи за бъдещето си. Агресивното поведение понякога се проявява в рамките на центровете за задържане и съоръжения за алтернативни мерки.⁸²

Всички специалисти и служители консултирани в контекста на Проект ДВНАДЕСЕТ са установили, че местата, където децата и младите хора изтърпяват присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода като цяло са безопасни. Налице е широк консенсус относно значението на безопасността за рехабилитация. Те отбелязват обаче, също така, че има място за подобрение в програми за посредничество при конфликти и де-ескалация. Тези програми трябва да бъдат разработени и реализирани от независим орган, да са насочени към децата и самите млади хора, както и към взаимоотношенията между тях и персонала.

“Срещата с полицията не беше приятна. Някои полицаи дойдоха да ме търсят у дома за това, че съм извършил две различни престъпления, макар че аз твърдя, че съм извършил само едното от двете. Бях изпратен в затвора на Saint-Gilles в продължение на шест дни, въпреки че бях и все още съм непълнолетен.”

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА ДЕЦА БЕЛГИЯ

80 Виж Агенция на Европейския съюз за основните права, детско правосъдие, перспеитиви и опит на специалисти по детско участие в граждански и наказателни съдебни производства в 10 държави-членки на ЕС, Служба за публикации на Европейския съюз, 2015 г., на разположение на <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197> [17.02.2016], стр. 97 и 109; виж също на Съвета на Европа, Наоски за детско правосъдие, 2010, Секция IV A, 4 и 5.

81 Виж чл. 16 и 40 (2) (б) от КЛД; Виж Комитет за правата на детето, Общ коментар № 10 за правата на детето в младежкото правосъдие, ал. 66 която казва: “Правото на личен живот (чл. 16) изисква всички професионалисти, участващи в изпълнението на мерките, предприети от съда или друг компетентен орган, да съхраняват цялата информация, която може да доведе до установяване самоличността на детето и която е поверителна във всички им външни контакти. Освен това, правото на неприкосновеност на личния живот означава също така, че записите на малолетни престъпници трябва да се държат строго поверителни и затворени за трети страни, с изключение на тези, които пряко участват в разследването и наказанието и решението по съответния случай”. (ал. 66)

- ✓ Особено внимание трябва да се обърне на деца от чужбина, които изтърпяват присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода, по-специално по отношение на тяхното правно положение, предотвратяване на нерегулиран престой или престой без документи ⁸³ което може да попречи на възможностите им за получаване на услуги за подпомагане за социалната реинтеграция след тяхното освобождаване.
- ✓ Следва да се осигури мониторинг и проверка на състоянието на прилагането на правата на децата, както и ефективното прилагане в областта на младежкото правосъдие, включително от страна на инспекторите на правителствени и неправителствени институции и организации и независими органи, в рамките на центровете за задържане, съоръжения за алтернативни мерки и общностите.⁸⁴
- ✓ Механизмите, ориентирани към деца, за докладване и жалби, включително поверителни и независими механизми, трябва да са на разположение и лесно достъпни за децата в центровете за задържане и съоръжения за алтернативни мерки. Децата трябва да бъдат информирани за съществуващите механизми за докладване и подаване на жалби и да бъдат насърчавани да ги използват.⁸⁵ Такива механизми за подаване на доклади и жалби трябва да бъдат достъпни за специалисти, служители и доброволци, работещи в младежката наказателно-съдебна система, като трябва да гарантират поверителността на доклади и да предлагат посредничество. Достъпността и ефективността на механизмите за отчетност и оплаквания трябва да се наблюдава и оценява периодично, включително с оглед да се гарантира, че докладите и жалби, направени от деца, са надлежно проследени и, че всяко дете получава обратна връзка за това как това се прави.
- ✓ Доставчиците на социални услуги трябва да "гарантират, че родителите / настойниците са подсигурени с адекватна подкрепа и обучение, за да изпълняват своите отговорности"⁸⁶ Участието на родителите в предоставянето на социални услуги за детето или родителските посещения трябва да бъдат внимателно оценени или наблюдавани навсякъде, където има съмнения, че не могат да бъдат в съответствие с най-добрия интерес на детето.
- ✓ Непридружени деца мигранти ⁸⁷ в конфликт със закона, имат право на специални предпазни мерки, като например представяне от настойник и / или юридически представител. Специални услуги може да се изискват и по отношение на тяхното образование и грижи, докато изтърпяват присъда. Тълкуване и културно посредничество може да се изисква, за да гарантира, че децата са ефективно изслушани и представени във всички фази на процеса на младежко правосъдие. Доброволци и други членове на гражданското общество или организации могат да играят важна роля за насърчаване на участието на тези деца, включително членове на групата за подкрепа, представляваща тяхната национална или културна среда, с дължимото внимание на безопасността и най-добрите интереси на детето.

⁸² Виж доклада за изследване на ООН за насилието срещу деца, представен на Общото събрание през август 2006 г. (Общото събрание на ООН, правата на детето: Бележка от генералния секретар (2006), Документ на ООН. A/61/299), чл. 53-63.

⁸³ Съгласно член 3(2) от Директивата на Европейския парламент и на Съвета 2008/115/ЕО от 16 декември, 2008 г., относно общите стандарти и процедури, приложими в държавите-членки за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни, "незаконен престой" е "присъствие на територията на държава-членка на гражданин на трета страна, който не отговаря или вече не отговаря на условията за влизане, както е посочено в член 5 от Кодекса на шенгенските граници, или други условия за влизане, престой или пребиваване в тази държава-членка".

⁸⁴ Виж също Съвета на Европа, Препоръка CM/Rec (2008)11 на Комитета на министрите към държавите-членки на Европейските правила за непълнолетни правонарушители подлежащи на санкции или мерки, 05 Ноември 2008, чл. 125-126.4

>> I. УЧАСТИЕТО ТРЯБВА ДА БЪДЕ **ОТГОВОРНО**

въз основа на единна, стабилна и последователна система, в състояние да осигури приемственост и стабилност на детето:

Отговорността е важна предпоставка за създаване на защитена среда и база на доверие, където децата се чувстват уверени да изразят мнението си. Отговорността предполага, че децата, специалистите и служителите в контекста на младежкото наказателно правосъдие функционират на базата на общ набор от правила и разчитат, че действията, мерките и поведението се ръководят от тези правила. Когато това не е така, трябва да има налични и достъпни механизми за подвеждане на институцията, или индивидуални професионалисти, отговорни за действията им. Консултации със специалисти и деца изтърпяващи присъди свързани с лишаване или нелишаване от свобода в рамките на Проект ДВАНАДЕСЕТ разкриха, че някои деца мислят, че специалистите и служителите упражняват определена свобода в начина, по който те прилагат правилата.

Мерките и практиката зависят съществено от отговорния персонал, като съдии, социални работници, педагози на директорите на центровете за задържане или съоръжения за алтернативни мерки.⁸⁸ Децата, които имат опит с решения или мерки, които се прилагат произволно към тях, може да не са в състояние да спечелят доверието и увереността в младежката наказателно-правосъдна система, което от своя страна, може да има негативни последици върху тяхната мотивация да участват и да си сътрудничат в собствената рехабилитация и социално включване.

“Властта над деца остава в ръцете на наказателната полицията през нощта. И разбира се, те установяват контакт с деца вечер и през нощта, което дава място за динамика, което не е включено в образователния проект на детето. Това би могло да повиши противоречията, които от своя страна могат да поставят под въпрос легитимността, сериозността и ангажираността към образователния план и плана за грижа.”

ДОБРОВОЛЕЦ

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА МАЛОЛЕТНИ
ИТАЛИЯ

... трябва да даваме отговори, които са сигурни и бързи. Също така, сигурността на наказанието е важно: децата трябва да разбират много добре, че е следствие на тяхното поведение. Ако процедурите по правосъдие и решенията са твърде бавни, мярката губи обхват за детето.”

ВЪЗАПИТАТЕЛ

ЦЕНТЪР ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА МАЛОЛЕТНИ ИТАЛИЯ

- ✓ Практиката на трансфери в затворите трябва да се избягва или силно да се ограничи, за да се гарантира стабилността на условията, както и отношенията на детето и непрекъснатостта на плана за индивидуална грижа.
- ✓ Степента на присъдите трябва да бъде надеждна и достъпна, независимо от съдията или съда за непълнолетни, където присъдата е произнесена. В изпълнение на наказанията следва да се спазват общите принципи на надеждност и недопускане на дискриминация във всички центрове за задържане и съоръжения за алтернативни мерки в дадена страна.
- ✓ За да се хармонизират практиките и процедурите, важно е да се гарантират редовни срещи между органите и персонала, отговорен за центрове за задържане и съоръжения за алтернативни мерки, на регионално и национално ниво, разработване на професионални мрежи, споделяне на опит и насърчаването им да се вземат добри практики в мащаб.
- ✓ Би било полезно да се създаде набор от общи и хармонизирани ключови правила, който да бъде спазван от всички служители, за да се насърчи участието на децата в рамките на всеки център за задържане и съоръжение за алтернативни мерки. Тези правила не трябва да правят компромиси с първостепенните принципи, както и с подробните инструменти и методи за прилагане. Надзорът на вътрешните правила трябва да се гарантира чрез периодичен вътрешен и независим преглед, наблюдение и оценка, използване на общи национални стандарти.
- ✓ Изследванията трябва да анализират младежката наказателно-съдебна система и това как тя функционира на практика, с особено внимание към центрове за задържане на непълнолетни и съоръжения за алтернативни мерки. Тя трябва да се стреми към събиране на данни и проверка на съответствието с националното законодателство и с Конвенцията на ООН за правата на детето, както и други международни и европейски стандарти. Изследванията и оценката трябва да генерират доказателствена основа на примери за добри практики за това как да се насърчи ефективното участие на децата в подкрепа на детската рехабилитация и социална интеграция. Резултатите от изследването следва да ръководят процеса на реформа на базата на доказателства, знания и опит.
- ✓ Одит на центровете за задържане на непълнолетни или съоръжения за алтернативни мерки, както и мониторинг и оценка за задържане, може да допринесе за подобряване на отчетността, особено когато те включват консултации с децата и със съответните специалисти и служители, както и да се гарантира, че заключенията са взети предвид за процесите на реформи.

85 Механизмите за подаване на жалби са "процедури / процедури за заявки и / или оплаквания, направени от деца, лишени от свобода по отношение на условията, третирането и грижите, предвидени в този контекст", в M. Braun, P. Rosset, Правата на детето зад решетките. Човешките права на деца, лишени от свобода: подобряване на механизмите за мониторинг, Defence for children International, 2015 г. на разположение на <http://www.childrightsbehindbars.eu/images/Childrens-Rights-Behind-Bars-A-European-Overview.pdf>

86 Комитет за правата на детето, Общ коментар № 7 Прилагане на правата на децата в ранна детска възраст, ал. 36 (буква).

87 Според Комитета на ООН за правата на детето, Общ коментар № 6 за лечение на непридружени и разделени деца извън страната си на произход, CRC/GC/2005/6, 2005 г., част. III Дефиниция "Деца без придружител" (наричани също непълнолетни без придружител) са деца, както е определено в чл. 1 от Конвенцията, които са били отделени от родителите си и други роднини и за тях не се полагат грижи от възрастен, който по закон или обичай, е отговорен за това" (ал. 7). "Разделени деца" са деца, както е определено в чл. 1 от Конвенцията, които са били отделени от двамата си родители или от техни законни представители или други възрастни, които по закон или обичай са се грижели за тях, но не непременно от други роднини. Те могат, следователно, да включват децата, придружени от други възрастни членове на семейството" (ал. 8).

88 G. Scardaccione (edited by), *Il minore autore e vittima di reato. Competenze professionali, principi di tutela e nuovi spazi operative*, Roma, 2011.

ПОСЛЕСЛОВ

Пиппо Костелла

Директор

Defence for Children International - Италия

“Предвид, че признаването на достойнството и равните и неотменими права на всички членове на човешкия род, е в основата на свободата, справедливостта и мира в света...”. С тези думи започва Всеобщата декларация за правата на човека от 1948.

"Признаването на присъщо достойнството" на дете, задължително изисква разбиране на историята на всеки човек, който винаги е различен. Познаването и разбирането на уникалната история на всеки индивид и това, което го свързва с нея, също е неизбежна предпоставка да се даде възможност за участие.

Деца са носители на права, дори ако са извършили престъпление. Важно е да се признае, че в много случаи, условията, които водят до това, дете да наруши закона, са тясно свързани с историята на детето, включително и възможността, при която то е трябвало по-рано да се наслади на човешки си права, докато расте. При разглеждане миналото, контекста и историята на детето, е важно, когато се правят опити да се възстанови, заедно с детето, един възможен и устойчив смисъл на това, което би могло да бъде просто или несправедливо.

Мерките, наложени на деца в младежката наказателно-правосъдна система, при лишаване или нелишаване от свобода, винаги трябва да са насочени към осигуряване на възможността на детето да принадлежи и да бъде част от "човешкото семейство", посочено в Декларацията от 1948. Възможностите за участие и самата цел на рехабилитация трябва да се разглеждат във връзка с това чувство за принадлежност. Всеки професионалист и официален представител, работещи в областта на младежкото правосъдие, е важен компонент в реализирането на това.

"Свобода, справедливост и мир", с техните многообразни значения, представляват цел на всяка мярка, наложена на едно дете. От тази гледна точка, те следва да се насърчават в и чрез всички мерки на съдебната система, в методите на работа и отношенията на детето с публични институции и техните представители.

Работата, осъществена в рамките на Проект ДВАНАДЕСЕТ, представена в този наръчник, започна от много основни въпроси: Какво означава участие? Как концепцията за участие има значение за децата, които са в конфликт със закона? Право на участие прилага ли се и за деца и млади хора, които са подложени на принудителни мерки? Какво всъщност трябва да направи участието с рехабилитационната цел на системата за младежко правосъдие? Какво ни е нужно, за да се промени, за да се даде възможност на участие? Как можем да бъдем част от тази промяна?

По време на инициативата, ние се опитахме да стимулираме размисъла и дебатите за генериране на идеи, както и да бъдат привлечени препоръките от специалисти, служители и доброволци, работещи с различни мандати в рамките на системите за младежко правосъдие в 6 европейски страни. Считаме, че подпомагането, което осигурихме в този процес, е нашият принос за отговор на тези трудни въпроси. Стремехът на тези широки консултации беше, да достигнат отвъд страните, пряко участващи в проекта.

След като преминахме към изгълнението на проекта, започнахме да осъзнаваме все повече и повече основната роля, която участието има в преоткриването на правосъдните системи за непълнолетни и свързването им (или възстановяване на връзката им) с духа, принципите и разпоредбите на Конвенцията на ООН за правата на детето. Общото впечатление, споделяно от професионалистите и служителите, които участваха в множество консултации по Проект ДВАНАДЕСЕТ беше, че този процес на размисъл внася много смисъл.

Въпреки, че сме далеч от изчерпването на отговорите на съществени въпроси, повдигнати в рамките на Проект ДВАНАДЕСЕТ, се надяваме, че опитът с консултациите и този наръчник ще допринесат за повишаване на добронамереното отношение към децата в рамките на правосъдните системи за непълнолетни и цялостното им съгласуване с логиката и целта на човешките права. В действителност, след това пътуване, ние сме убедени, че понятието за участие е от централно значение за квалифициране на системите за младежко правосъдие, както и мандатите на всички действащи лица, работещи с и за деца в конфликт със закона.

Горещо благодарим на авторите на тази важна публикация заедно с всички физически лица, професионалисти и децата, които допринесоха с тяхното естествено и ценно участие.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ТЕРМИНОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

АЛТЕРНАТИВНИ МЕРКИ

(също "алтернативи на задържането" или "без лишаване от свобода мерки"): Алтернативни мерки са определени от Уницеф като "мерки, които могат да бъдат наложени на деца, които официално са преминали през системата на наказателното правосъдие, както на досъдебен етап, така и на етап, в който се произнася присъдата, които не включват лишаване от свобода."⁸⁹

ДЕТЕ

"Всяко човешко същество на възраст под осемнадесет години, освен ако по силата на приложим за детето закон, пълнолетието настъпва по-рано."⁹⁰

ДЕЦА В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА

"Всеки под 18 години, който е в контакт с правосъдната система, в резултат на това, че е заподозрян или обвинен в извършването на престъпление."⁹¹

МЕХАНИЗЪМ ЗА ПОДАВАНЕ НА ЖАЛБИ

"Всяка система, която позволява на детето (в конфликт със закона), да докладва всеки аспект от третирането, което е получило, включително нарушения на неговите права, предоставени на вниманието на органа, отговорен за мястото на задържане, или всеки друг официален орган, създаден за тази цел. Тези механизми могат да включват омбудсмани и автономни, нормативни групи за наблюдение на затвора, базирани в общността."⁹²

СЪОРЪЖЕНИЯ ЗА АЛТЕРНАТИВНИ МЕРКИ

За целите на това ръководство, "съоръжения за алтернативни мерки" се отнася за всички публични или частни структури, където децата изтърпяват конкретни алтернативни мерки, подредени по съдебни присъди. Те включват общности, дневни центрове и съоръжения за резидентна грижа.

ИНДИВИДУАЛЕН ПЛАН ЗА ГРИЖА

Индивидуален план за грижи очертава един проект, съобразен с конкретната ситуация и нуждите на детето, което изтърпява присъда свързана с лишаване или нелишаване от свобода. Има за цел да планира и насърчава грижите за детето, образованието и рехабилитацията му. Планът очертава целите, за да се достигне до конкретни дейности и мерки, както и методи за проверка.

МЛАДЕЖКАТА НАКАЗАТЕЛНО-ПРАВОСЪДНА СИСТЕМА

УНИЦЕФ е определил наказателно-правосъдната система като "Законодателство, норми, стандарти, насоки, политики,

процедури, механизми, разпоредбите, институции и органи, по-специално приложими към деца в конфликт със закона, които са на възраст над наказателната отговорност.

Тези аспекти могат

или не могат да бъдат формулирани в рамките на отделна система за деца."⁹³

ДЕЦА ИЗТЪРПЯВАЩИ ПРИСЪДА СВЪРЗАНА С ЛИШАВАНЕ ИЛИ НЕЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

Деца, което е на възраст над наказателна отговорност и е било признато като нарушител на наказателния закон, и е било осъдено от съда да изтърпи мярка за лишаване от свобода в център за задържане или мярка за нелишаване от свобода в съоръжение за алтернативни мерки⁹⁴

МЛАДЕЖ / МЛАД ЧОВЕК

Организацията на обединените нации дефинира "младеж" като лице на възраст между 15 и 24 години. (Общото събрание А/36/215 и резолюция 36/28, 1981). За целите на това ръководство, понятието "младеж" или "млад човек" се използва заедно с "дете" като се има предвид статистическата възраст на децата изтърпяващи присъда свързани с лишаване или нелишаване от свобода, както и факта, че в някои европейски страни, младежки наказателно-съдебни системи се прилагат за млади хора на възраст над 18 години.

⁸⁹ Уницеф. Набор от инструменти за отклоняване и алтернативи на задържането, 2010 г., на разположение на http://www.unicef.org/tdad/index_56038.html [18.02.2016].

⁹⁰ Член 1 от Конвенцията на ООН за правата на детето

⁹¹ Информация за закрила на детето, Деца в конфликт със закона, 2006 на разположение на http://www.unicef.org/chinese/protection/files/Conflict_with_the_Law.pdf [18.02.2016].

⁹² UNICEF Toolkit on Diversion and Alternatives to Detention 2010 available at [www.unicef.org/tdad/glossary\(4\).doc](http://www.unicef.org/tdad/glossary(4).doc) [accessed on 18.02.2016].

⁹³ Уницеф. Набор от инструменти за отклоняване и алтернативи на задържането, 2010 г., на разположение на [www.unicef.org/tdad/glossary\(4\).doc](http://www.unicef.org/tdad/glossary(4).doc) [accessed on 18.02.2016].

⁹⁴ Комитетът на ООН за правата на детето препоръчва да се определи минималната възраст за наказателна отговорност на 12, или за предпочитане по-висока, Общ коментар № 10 за правата на децата в младежкото правосъдие, CRC/C/GC/07, на 25 април 2007 г. През юни 2014 г. Парламентарната асамблея на Съвета на Европа прие резолюция за добронамерено към децата младежко правосъдие, определяйки минималната възраст за наказателна отговорност на 14 години (PACE, Добронамерено към децата младежко правосъдие: От реторика към реалността, 2014 г., ал. 6.2, на разположение на <http://assem-bly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=21090&lang=en>).

⁹⁵ Виж Италия, където законът 117, от 11.08.2014 разшири компетентността на отделната младежка наказателно-съдебна система, сега включваща млади извършители, които са извършили престъплението, както непълнолетни лица, които остават под надзора на италианските служби за младежко правосъдие до 25-годишна възраст

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

ПРАВАТА НА УЧАСТИЕ НА ДЕЦА: ПРАВОТО НА ДЕТЕТО ДА БЪДЕ ИЗСЛУШВАНО В КОНТЕКСТА НА ДРУГИ ПРАВА ЗАСЕГНАТИ В КОНВЕНЦИЯТА НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

ЧЛ. 2 ПРАВОТО НА НЕДИСКРИМИНАЦИЯ

1. Държавите страни по Конвенцията трябва да зачитат и осигуряват правата на всяко дете, споменати в тази Конвенция, в пределите на своята юрисдикция без дискриминация от всякакъв вид, независимо от раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национален, етнически или социален произход, имущественото състояние, инвалидност, рождение или друго състояние на детето или негов родител, или настойник.
2. Държавите страни предприемат всички необходими мерки, за да гарантират, че детето е защитено срещу всички форми на дискриминация или наказание на основание на статута, действията, изразените мнения или убеждения на родителите на детето, настойниците или членовете на семейството.

Детето има право да бъде защитено от всяка форма на дискриминация и има всички права, залегнали в рамките на Конвенцията, включително правото на участие при равни условия с всички останали деца.

ЧЛ. 3 В НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

1. При всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи, най-добрите интереси на детето са първостепенно съображение.
2. Държавите страни се задължават да осигурят на детето такава закрила и грижи, каквито са необходими за неговото благосъстояние, като се вземат предвид правата и задълженията на неговите родители, настойници или на другите лица, носещи юридическа отговорност за него или нея, като за тази цел те предприемат всички необходими законодателни и административни мерки.

3. Държавите страни гарантират, че институциите, службите и съоръженията, отговорни за закрилата или грижите за децата, трябва да отговарят на стандартите, установени от компетентните органи, по-специално в областта на безопасността, здравето, в числеността и пригодността на техния персонал, както и компетентен надзор.

Най-добрите интереси на детето е един от първостепенните съображения, което трябва да ръководи всички решения, отнасящи се до детето. Мението на детето е особено важно, за да се определят и оценят конкретните "най-добри интереси" на детето в конкретна ситуация. Членове 3 и 12 са взаимно допълващи се. Както бе подчертано от Комитета по правата на детето в своя Общ коментар № 12: "не може да има правилното прилагане на член 3, ако компонентите на член 12 не са спазени. По същия начин, член 3, засилва функциите на член 12, улесняване на съществената роля на децата във всички решения, засягащи живота им".⁶

ЧЛ. 5 РАЗВИТИЕ НА СПОСОБНОСТИТЕ НА ДЕТЕТО

Държавите страни зачитат отговорностите, правата и задълженията на родителите или, където е приложимо, членовете на голямото семейство или общност, както предвиждат местните обичаи, на законните настойници или на другите лица, отговорни по закон за детето, за да се осигури, по начин, съответстващ на развитието на способностите на детето, подходящи насоки и ръководство в упражняването от него на правата, признати в тази Конвенция.

Детето има право да се ръководи и насочва от родителите, настойниците, както и членове на голямото семейство или общност. Това ръководство трябва да се калибрира по отношение на способностите на детето, което непрекъснато се развива. По-конкретно, това означава, че интервенциите на насоки трябва да се адаптират и да намаляват постепенно, тъй като капацитетът на детето, тъй като способностите на детето, да оцени и управлява ситуации, се увеличават

ЧЛ. 13 (1) ПРАВОТО НА ДЕТЕТО НА СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ

Детето има право на свобода на изразяване; това право включва свободата да търси, да получава и да разпространява информация и идеи от всякакъв вид, независимо от границите, било устно, в писмена форма или в печатен вид, под формата на изкуство, или чрез каквито и да било други средства по избор на детето.

Детето има право да изрази своето мнение свободно. Правото да изрази и обменя мнение и да търси, получава и разпространява информация е от решаващо значение, за да се гарантира на детето право да участва и да направи участието смислено.

АРТ. 14 (1) ПРАВОТО НА ДЕТЕТО НА СВОБОДА НА МИСЪЛТА, СЪВЕСТТА И РЕЛИГИЯТА

Държавите-страни по Конвенцията, зачитат правото на детето на свобода на мисълта, съвестта и религията.

Детето има право на свобода на мисълта, съвестта и религията. С цел да се даде възможност на децата да участват, е важно да се признае, зачита и насърчава детето във всички видове решения и опции, когато то получава напътствия от възрастни.

АРТ. 15 (1) ПРАВОТО НА ДЕТЕТО НА СВОБОДА НА СДРУЖАВАНЕ И МИРНО СЪБИРАНЕ

Държавите-страни признават правото на детето на свобода на сдружаване и на мирно събиране.

Детето има право на свобода на сдружаване. Правото на детето да се срещне с хора в обществото и да се сдружава е функционално за прилагането на правото на участие. По-специално, на солидарността, на дебата и образованието на връстници е важно да се постигне информираност на права и да се търсят нови начини за тяхното упражняване.

АРТ. 17 ДОСТЪП НА ДЕТЕТО НА ПОДХОДЯЩА ИНФОРМАЦИЯ

Държавите-страни признават важната функция, изпълнявана от средствата за масова информация и осигуряват на всяко дете достъп до информация и материали от различни национални и международни източници, особено тези, насочени

към насърчаване на неговото социално, духовно и морално благосъстояние и физическото и психичното здраве.

Детето има право на достъп до информация от различни източници и на език, който то разбира. Това е съществена предпоставка, за да се даде възможност на децата да формират свободно мнението си и да се оприне за информирано вземане на решения.

АРТ. 22 ПРАВО НА ДЕЦАТА ТЪРСЕЩИ УБЕЖИЩЕ

1. Държавите страни предприемат подходящи мерки, за да гарантират, че едно дете, което иска да получи статут на бежанец или което се счита за бежанец в съответствие с приложимото международно или вътрешно право и процедури, независимо дали е придружено или не от родителите си или от друго лице, да получи подходяща защита и хуманитарна помощ в ползването на съответните права, изложени в тази конвенция и в другите международни човешки права или по хуманитарни въпроси, по които посочените държави са страни.

2. За тази цел, държавите-страни предоставят, когато сметнат за необходимо, сътрудничеството в усилия си от страна на Организацията на обединените нации и други компетентни междуправителствени организации или неправителствени организации, като си сътрудничат с Организацията на обединените нации, за да защитават и подпомагат това дете и да се проследят родителите или други членове на семейството на всяко дете бежанец с цел получаване на информация, необходима за събирането му с членовете на неговото семейство. В случаите, когато родителите или други членове на семейството не могат да бъдат намерени, на детето се осигурява същата защита като всяко друго дете, постоянно или временно лишено от неговата семейна среда по някаква причина, както е предвидено в настоящата Конвенция.

Търсещи убежище децата имат право да получат всички мерки и услуги, подходящи за тяхното уязвимо положение, включително правото да се подпомагат от настойник или съветник безплатно, за да получат подкрепа за издирване на семейството и да получат цялата информация за техните права и за процеса на предоставяне на убежище, на език, който могат да разберат.⁹⁷

ART. 23 (1) ПРАВАТА НА ДЕЦА С УВРЕЖДАНЯ

Държавите-страни признават, че дете с умствени или физически недостатъци трябва да води пълноценен и достоен живот в условия, които осигуряват достойнството му, поощряват самостоятелността и улесняват активното му участие в обществото.

Деца с увреждания имат право да им се даде възможност да изразят своите становища и да бъдат изслушани чрез конкретни мерки, съобразени с техните потребности, които благоприятстват тяхното социално участие и интеграция. Както бе подчертано от Комитета по правата на детето, Общ коментар №9, Правата на децата с увреждания, "Участието на децата в такъв процес не само гарантира, че политиките са насочени към техните нужди и желания, но също така функционира като ценен инструмент за включване, тъй като тя гарантира, че процесът на вземане на решения е един вид участие".⁹⁸

ART. 30 ПРАВАТА НА ДЕЦАТА, ПРИНАДЛЕЖАЩИ КЪМ МАЛЦИНСТВЕНИ ГРУПИ

В тези държави, в които съществуват етнически, религиозни или езикови малцинства или местно население, дете, принадлежащо към такова малцинство, или произхождащо от местно население, не може да бъде лишено от правото, в общност с другите членове на неговата група, да се наслаждава на неговата собствена култура, да изговядват и практикува своята собствена религия, или да използва собствения си език.

Детето има право да общува с други хора, за да се наслади и практикува неговата култура, религия и език. Възможността да се упражнява участие зависи и от осъзнаването на собствената си идентичност. Децата имат право да знаят, конструират и изграждат собствената си идентичност. Религията, езикът и културата са съществени части от нея.

ART. 31 THE CHILD'S RIGHT TO LEISURE, PLAY AND CULTURE

1. States Parties recognize the right of the child to rest and leisure, to engage in play and recreational activities appropriate to the age of the child and to participate freely in cultural life and the arts.

2. States Parties shall respect and promote the right of the child to participate fully in cultural and artistic life and shall encourage the provision of appropriate and equal opportunities for cultural, artistic, recreational and leisure activity."

Детето има право на свободно време, да играе и да участва в културни дейности. Развлекателните, както и културните и артистични дейности, играят важна роля за улесняване на изразяването и участието на децата. Стойността на творчеството и проучвателното обучение се констатира и от Комитета по правата на детето в своя Общ коментар № 7: "Чрез игра, децата се наслаждават и предизвикват едновременно сегашните си способности, независимо дали те играят самостоятелно или с други хора."⁹⁹ Член 31 признава също така, че е важно за децата да имат време за почивка и релакс. Децата имат свое собствено, индивидуално време, нагласи и предпочитания в това отношение.

ART. 37D МЪЧЕНИЯ, УНИЖЕНИЕ И ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

Всяко дете, лишено от свобода, има право на незабавен достъп до правна и друга необходима помощ, както и правото да оспоря законността на лишаването от неговата свобода пред съд или друг компетентен, независим и безпристрастен орган, както и на бързо решение по всякакви такива дела.

Детето, лишено от свобода, има право да иска правни консултации, правна помощ и друга подходяща помощ. По време на лишаването от свобода, правната помощ и представителството, както и квалифицираните съвети са важни, за да се даде възможност на децата да разберат напълно ситуацията си, включително и всички средства, които са им на разположение, за да оспорят лишаването от свобода и да гарантират правата, че им са напълно защитени по време на лишаването от свобода.

ART. 40 ДЕТСКОТО ПРАВОРАЗДАВАНЕ

1. Държавите-страни признават правото на всяко дете, което е заподозряно или признато като нарушител на наказателния закон, да бъде третирано по начин, съвместим с

неговите чувства за достойнство и собствена стойност, който укрепва зачитането на детето по отношение правата на човека и основните свободи на другите и, който взема предвид възрастта на детето и необходимостта да се подпомага рехабилитацията на детето, като се му се предложи конструктивна роля в обществото.

2. За тази цел, и като се вземат предвид съответните разпоредби на международните инструменти, държавите-страни, по-специално, гарантират, че:

(а) За никое дете не трябва да се твърди, както и да бъде обвинено или признато за нарушител на наказателния закон по причина на действия или бездействия, които не са забранени от националното или международното право по време на извършването им;

(б) Всяко дете, заподозряно или обвинено в нарушаване на наказателния закон, да има поне следните гаранции:

(i) Да бъде считано за невинено до доказване на вината му в съответствие със закона;

(ii) Да бъде информирано незабавно и пряко за обвинението срещу него и ако е необходимо, чрез неговите родители или настойници, както и да получи правна или друга подходяща помощ в подготовката и представянето на неговата защита;

(iii) Да се реши, без забавяне, от компетентна, независима и безпристрастна институция или съдебен орган в справедлив процес съгласно закона, при наличието на правна или друга подходяща помощ, освен ако не се счита, че не е в най-добрия интерес на детето, по-специално, като се вземе предвид неговата възраст или положение, неговите родители или законни настойници;

(iv) Да не бъде принуждавано да дава показания или да се признава за виновен; да участва в разпита или да изисква разпит на свидетели на обвинението и да бъде разрешено участието и разпита на свидетелите от негово име при условия на равенство;

(v) Ако се счита, че е нарушило наказателния закон, трябва да получи това решение и всякакви мерки, наложени вследствие на това, преразгледано от по-висша компетентна, независима и безпристрастна институция или съдебен орган съгласно закона;

vi) Да се ползват безплатно услугите на преводач, ако детето не разбира или не говори използвания език;

(vii) Да се спазва правото му (на детето) на личен живот във всички етапи на производството.

3. Държавите-страни се стремят да съдействат за създаването на закони, процедури, органи и институции, имащи непосредствено отношение към деца, заподозрени, обвинени или признати за нарушители на наказателния закон и по-специално:

(а) Установяването на минимална възраст, под която децата не се предполага, че са в състояние да нарушават наказателния закон;

(б) Винаги, когато е подходящо и желателно, да се вземат мерки за справяне с такива деца, без да се прибегва до съдебни процедури, при условие, че правата на човека и законните гаранции се спазват изцяло.

Различни мерки, като грижи, натъпствания и наблюдение; консултиране; изпитателен срок; приемна грижа; програми за образование и професионално обучение и други алтернативи на институционалната грижа трябва да са на разположение, за да се гарантира, че децата ще бъдат третирани по начин, подходящ за тяхното благосъстояние и съответстващ както на техните особености, така и престъплението⁹⁶.

Едно дете, обвинено или признато за нарушител на наказателния закон, има право да се насладите на процедурните и други предпазни мерки по време на наказателното разследване и производство. Те включват спазването на неговото достойнство, правата на човека и основните свободи, правото на компетентна и специализирана правна помощ и представителство, както и тълкуването и културно посредничество, ако и както е приложимо.

⁹⁶ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, ал. 74.

⁹⁷ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 12 за правото на детето да бъде изслушано, ал. 123-124.

⁹⁸ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 9 за правата на децата с увреждания, CRC/C/GC/9, 2007 г., ал. 32-33.

⁹⁹ Комитет за правата на детето, Общ коментар № 7 Приложение на детските права в ранна детска възраст, CRC/C/GC/7, Организацията на обединените нации, 2005 г., ал. 34.

ПРЕПРАТКИ

ARCHARD, D. W.

Children's Rights, in Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2014.

на разположение на <http://plato.stanford.edu/entries/rights-children/> [accessed on 12.02.2016].

ARIES E.

Centuries of Childhood: A Social History of Family Life, New York, 1962.

BATESON G.

Steps to an Ecology of Mind, Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution and Epistemology, University of Chicago, 2000.

BELOTTI V. & RUGGIERO R.

Vent'anni di infanzia, Retorica e diritti dei bambini dopo la convenzione dell'ottantanove [Twenty years of childhood. Rethoric and

children's rights after the Convention on children rights], Guerini Studio, 2008.

BRAUN M., ROSSET P.

Children Rights Behind Bars. Human rights of children deprived of liberty: improving monitoring mechanisms, Defence for Children International, 2015.

на разположение на <http://www.childrensrightrbehindbars.eu/images/Childrens-Rights-Behind-Bars-A-European-Overview.pdf> [accessed on 12.02.2016].

BRONFENBRENNER U.

The ecology of human development: Experiments by nature and design, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.

CARDET, DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL – ITALY ET AL.

IMPACT, improving monitoring and protection systems against child trafficking and exploitation, transnational analysis,

на разположение на www.impact-eu.org [accessed on 17.02.2016]. (2013).

CIPRIANI, D.

Children's Rights and the Minimum Age of

Criminal Responsibility: A Global Perspective, Ashgate, 2009.

COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS

An EU Agenda for the Rights of the Child, COM/2011/0060 final */,

на разположение на /* http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/eu-agenda/index_en.htm [12.02.2016].

COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD

General Comment No. 9

The rights of children with disabilities, CRC/C/GC/9, United Nations, 2007.

General Comment No.10

Children's rights in juvenile justice, CRC/C/GC/10, United Nations, 2007.

General Comment No.12

The right of the child to be heard,

CRC/C/GC/12, United Nations, 2009. General Comment No.7

Implementing child rights in early childhood,

CRC/C/GC/7, United Nations, 2005.

COPPETTA M. G.

Lesecuzione penitenziaria a carico del minorenne nelle carte internazionali e nell'ordinamento italiano [The juvenile penitentiary law in international documents and Italian law], Milano, 2010.

COUNCIL OF EUROPE PARLIAMENTARY ASSEMBLY

Child-friendly juvenile justice: from rhetoric to reality, 2014.

на разположение на <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=21090&lang=en>, [17.02.2016].

COUNCIL OF EUROPE

Guidelines on Child-friendly Justice, adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010, на разположение на <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197> [accessed on 12.02.2016].

Have your say! Manual on the revised European

Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life, Council of Europe Publishing, 2008.

на разположение на http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resour ces/Publications/Have_your_say_en.pdf [17.02.2016].

Recommendation CM/Rec(2008)11 of the

Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 5 November 2008, CM/

Rec(2008)11.

на разположение на: <http://www.refworld.org/docid/4a7058c02.html>, [accessed on 22.01.2016].

COWDEN M.

Capacity, claims and children's rights, in Contemporary Political Theory, 2012, 11, 4, pp. 362-380.

CUNNINGHAM H.

Children and Childhood in Western Society Since 1500, London, 2005.

DE LEO G.

Responsabilità, definizioni e applicazioni nel campo della giustizia minorile [Responsibilities, definitions and applications in the field of

juvenile justice], in *Giovani, responsabilità e giustizia* [Young, responsibility and justice], G. Ponti (edited by), Milano, 1985.

DEFENCE FOR CHILDREN ITALY

CHILDREN'S RIGHTS BEHIND BARS - Human

rights of children deprived of liberty: Improving monitoring mechanisms. National Report ITALY, 2014.

на разположение на <http://www.defenceforchildren.it/risorse/pubblicazioni.html> [accessed on 17.02.2016].

DIGNITAS - Manuale operativo per ridurre

le vulnerabilità e promuovere le risorse nel

sistema asilo (Operational manual for reducing

vulnerability and promoting the resources in the asylum reception system), 2010

на разположение на: www.defenceforchildren.it [17.02.2016].

TOM TOM - Action to support, orient and

accompany children children after criminal

proceedings in order to increase their chances

of successful reintegration and social inclusion. Final Report 2014

на разположение на: http://www.defenceforchildren.it/files/TOM_TOM_Rapporto_def_11.pdf www.defenceforchildren.it

[17.02.2016].

defenceforchildren.it [17.02.2016].

TWELVE – Promoting the Implementation of

Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child in the Juvenile Justice System

на разположение на <http://www.defenceforchildren.it/projects/118-twelve-promoting-the-implementation-of-article-12-of-the-crc-in-the-juvenile-justice-system.html> [17.02.2016].

projects/118-twelve-promoting-the-implementation-of-article-12-of-the-crc-in-the-juvenile-justice-system.html [17.02.2016].

DEFENCE FOR CHILDREN

INTERNATIONAL SECRETARIAT

Education in Chains: Gaps in Education Provision to Children in Detention, 2009.

на разположение на <http://www.defenceforchildren.it/risorse/pubblicazioni.html> [17.02.2016].

Ending Violence Against Children in Justice

Systems: Strategies for Civil Society, 2009.

на разположение на <http://www.defenceforchildren.it/risorse/pubblicazioni.html> [17.02.2016].

DEFENSA DE NIÑAS Y NIÑOS

INTERNACIONAL, DNI COSTA RICA

Las teorías o ideologías RE, Proyecto Regional

Justicia Penal Juvenil, 2012.

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS AND COUNCIL OF EUROPE

Handbook on European law relating to the rights of the child, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015.

на разположение на http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.pdf [17.02.2016].

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS

Child-friendly justice. Perspectives and

experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial

proceedings in 10 EU Member States, Luxembourg, 2015.

на разположение на <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197> [17.02.2016].

jsp?id=1705197 [17.02.2016].

FACCIOLI F.

I soggetti deboli. I giovani e le donne nel sistema penale [Vulnerable subjects. Young people and

women in the penal system], Milano, 1990.

FOUCAULT M.

Discipline and Punish: The Birth of the Prison, London, 1977. **GOFFMAN E.**

Asylums: Essays on the Social Situation of Mental

Patients and Other Inmates, New York, 1961.

HAMMARBERG T.

Children and juvenile justice: proposals for improvements, Strasbourg, 2009.

на разположение на https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1460021#P67_5249, [17.02.2016].

HART R.A.

Children's participation: From tokenism to citizenship, Unicef, 1992.

на разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf, [17.02.2016].

HENNING K.

Denial of the child's right to counsel, voice, and

participation in juvenile delinquency proceedings, in Child Welfare, 2010, 89,5, p. 121-38.

HODGKIN R. AND NEWELL P., UNICEF

Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, Unicef, 2007.

на разположение на http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, [17.02.2016].

KILKELLY U.

Youth Courts and Children's Rights: An Irish

Perspective, in 8(1) Youth Justice (2008) 39-56.

LANSDOWN G.

Promoting children participation in democratic decision-making, Unicef Innocenti Insight, 2001.

а разположение на <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf>, [17.02.2016].

The evolving capacities of the child, Innocenti

Research Centre, Unicef/Save the children, Florence, 2005.

на разположение на <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/evolving-eng.pdf>, [17.02.2016].

MENTAL DISABILITY ADVOCACY CENTER

Access to Justice for Children with Mental

Disabilities International Standards and Findings from Ten EU Member States, 2015.

на разположение на http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/access_to_justice_children_ws2_standards_and_findings_english.pdf, [17.02.2016].

NUSSBAUM M., SEN A. (edited by)

The Quality of Life, Oxford, 1993.

NUSSBAUM M.

Creating Capabilities. The Human Development

Approach, Cambridge, MA: Belknap/Harvard

University Press, 2011.

O' DONNELL D.

The right of children to be heard: Children's right to have their views taken into account and to participate in legal and administrative proceedings, Unicef Innocenti Research Centre, 2009.

на разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_04.pdf, [17.02.2016].

O'CONNELL DAVIDSON J. AND FARROW C.

Child Migration and the Construction of Vulnerability, School of Sociology & Social Policy, University of Nottingham, Save the Children Sweden, 2007.

на разположение на: http://www.childtrafficking.com/Docs/savechild_07_cmcv_0108.pdf, [28.02.2016].

OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, THE UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME AND THE SPECIAL REPRESENTATIVE OF THE SECRETARY-GENERAL ON VIOLENCE AGAINST CHILDREN

Joint report on prevention of and responses to violence against children within the juvenile justice system, 27 June 2012, A/HRC/21/25.

на разположение на: http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A-HRC-21_25_EN.pdf, [17.02.2016].

PEPINO L.

Dalla retribuzione alla riparazione [From the retributive to the rehabilitative approach], in Dov'è l'uscita? Le trasgressioni dei giovani:

attori, vittime, sicurezza urbana: le politiche della città dentro e fuori il carcere minorile, Atti del Convegno organizzato dalla città di Torino l'11-12-13 dicembre 1997, [Where is the exit? The youth transgressions: actors, victims, community safety: the city's policies inside and outside the juvenile prison], Proceedings of the Conference organized by the City of Turin on 11-12-13 December 1997], Neos edizioni, Torino 2001.

ESARIN S.

Messa alla prova: un cammino lungo 25 anni. Atti del convegno [Probation: a path along 25 years. Proceedings of the conference], Genova 25/10/2013.

PETTI G.

Il male minore [The lesser evil], Verona, 2005. **PUPAVAC V.** Misanthropy without borders: The international children's rights regime, in Disasters, 25(2), 2001, pp. 95-112.

RE L.

Structural discrimination and color-blindness in United States and European prison systems, in Jura Gentium, 2007.
на разположение на: <http://www.juragentium.org/forum/race/en/re.htm>, [17.02.2016].

ROSOLINI R.

Minori immigrati in istituto penale. Proposte educative ispirate al principio dell'ibridazione culturale [Immigrant minors in penal institution. Educational proposals based on the principle of cultural hybridization], in Minori e Giustizia [children and Justice], 3-4, 2002.

ROY N., WONG M.

Juvenile Justice. Modern Concepts of Working with Children in Conflict with the Law, Save the Children UK, 2004.
на разположение на http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/save_jj_modern_concepts.pdf, [17.02.2016].

SAVE THE CHILDREN

Practice Standards in Children's Participation, London, 2005.

на разположение на <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/3017.pdf>, [17.02.2016].

SCARDACCIONE G. (edited by)

Il minore autore e vittima di reato. Competenze professionali, principi di tutela e nuovi spazi operativi [The minor perpetrator and the minor victim of crime. Professional skills, principles of protection and new areas of practice], Roma, 2011.

SEN A.

Human rights and capabilities, in Journal of Human Development, 6(2), pp. 151–166, 2005.

STEWART R.

Child participation and independent human rights institutions for children in Europe, Unicef Innocenti Research Centre, 2009.

на разположение на http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwrp_2009_23.pdf, [17.02.2016].

UN MODEL STRATEGIES AND PRACTICAL**MEASURES ON THE ELIMINATION OF VIOLENCE AGAINST CHILDREN IN THE FIELD OF CRIME PREVENTION AND CRIMINAL JUSTICE**

A/RES/68/189, 2014

на разположение на http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Model_Strategies_violence_children.pdf, [17.02.2016].

UNICEF

Child Protection Information Sheet, Children in Conflict with the Law.

на разположение на http://www.unicef.org/chinese/protection/files/Conflict_with_the_Law.pdf, [17.02.2016].

Fact sheet on the right of participation.

на разположение на http://www.unicef.org/crc/index_30228.html [17.02.2016].

UNITED NATION OFFICE ON DRUGS AND CRIME

Handbook on Restorative Justice Programme, New York, 2006.

на разположение на https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf [accessed on 18.02.2016].

Justice in matters involving children in conflict with the law model law on juvenile justice and related commentary, United Nations, 2013.

на разположение на https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf [17.02.2016].

WEIJERS I.

Requirements for Communication in the

Courtroom: a comparative perspective on the youth court in England/Wales and the Netherlands, 4(1) Youth Justice, 2004, pp. 22-31.

WILLOW C.

Children's right to be heard and effective child protection, Save the Children Sweden, 2010

на разположение на <http://www.savethechildren.org.fj/wp-content/uploads/2015/02/Childrens-right-to-be-heard-and-effective-child-participation.pdf>, [17.02.2016]